לשון און לעבן

חודש-זשורנאל פאר ליטעראטור, טעאטער, קונסט און קולטור

נומער 1 (העפט 397) זעקס און צוואנציקסטער יאר יאנואר 1965 לאנדאן

אינהאלט:

על רגל אחת-אריינפיר צום יאר 1965, ירושלים, אין ווייטשעפל ...... ** 1

ביזט געווען, ביזט געווארן פון יעקב גלאטשטיין (עסיי) ...... יחזקאל בראנשטיין 7

די זון (פאעמא) ...... יוסף לעפטוויטש 10

גאדל (פון ראמאן „די פארביקע גאס" אדער „באלוט") ...... פנחס וועלנער 11

צו די שלושים פון פריינט ביעטש ז"ל (ליד) ...... עלי זילבערג 12

לאס אנגעלעס (פראגמענט) ...... משה וויסמאן 13

כ'וועל אייער קול, דער חורבן-ציגל, ביי זיבן וועגן אין וואלד (לידער) משה וואלדמאן 16

עדגאר אלאן פאוס פארטרעט, טשארלס דארווינס פארטרעט (צוויי מיטיאטורן) ...... ש. טענענבוים 18

ווינטער-וואריאציעס 1965 (לידער), אויף דער גרענעץ (פראזע) ...... א. נ. שטענצל 19

חנה פון נהריה (ליד) ...... דוד בערמאן 34

יארצייט, הערבסט (לידער) ...... שמעון ווזעק 35

דאס טויטע שטעטל (א חלום פון 50 יאר צוריק) ...... י. אדלער 36

די רעדע ביים אויפדעקן די ישראל זאנגוויל-טאוול ...... יוסף לעפטוויטש 37

אין פיר שורות (סטראפעס) ...... ש. 38

לאנדאנער קולטור ידיעות 38

יידישע ליטעראַרישע שבת נאכמיטאג 38

רעדאקטירט פון א. נ. שטענצל

ווינסטאן טשערטשיל

אזא מענטש וועמען עס איז געראטן,
אפצוראטעווען די וועלט פון שטן —
מיט בלויסער פויסט זיך אים אקייגנגעשטעלט!
זיין געדעכענישט בלייבט אייביק אין אונזער וועלט.

פרייז 2 שילינג

אבאנאמענט-פרייז:—26 שילינג פאר א יאר

אין אויסלאנד:—8 דאלאר א יאר

אדרעס פון רעדאקציע און אדמיניסטראציע:—

Published and Edited by A. N. Stencl, *17 Delamare Bldgs., Collingwood Street, London, E.1, and printed in England by The Narod Press,* 129-131 *Cavell Sreet, London. E.1*

לשון און לעבן

חודש־זשורנאל פאר ליטעראטור, טעאטער, קונסט און קולטור

נומער 1 (העפט 397) זעקס און צוואנציקסטער יאר יאנואר 1965 לאנדאן

על רגל אחת - אריינפיר צום יאר 1965

1

א פאלק, אן „עם ולשון“ מוז האבן א מיטאס, א קולט און זיין שפעריש; דער עבר, דער הווה און דער עתיד פערוואנדלט אזוי פערוואנדעטע וואנדער־שבטים אין איין גאנצקייט, אין איין נאציע — הקדוש־ברוך־הוא אורייתא וישראל חד הוא“.

אין אונזער טויזנטער יארן לאנגער געשיכטע האבן מיר ווייניק עפאכעס געהאט, ווען אלע דריי זאלן זיך האבן מאנעפיסטירט גלייכצייטיק אויף איינמאל.

דווקא אין וויסטן מדבר איז די רייד פון התגלות און אין די גלותן ענטשטייט דער רוב מנין פון אונזערע שאפונגען.

דער גאט־געראנגל פון די נביאים אויף דער אייגענער ערד, איז אזוי ווייט דערגאנגען, ביז „ובא חבקוק והימידו, על אחת, צדיק באמונתו יחיה“ — דער עיקר איז אמונה. און די בענקשאפט פון מאנכע תנאים און אמוראים אין גלות ווידער: „כל הדר בארץ ישראל — מיטן ווינען בלויז אין ארץ ישראל איז ווי מ׳וואלט מקיים געווען די גאנצע תורה.

און אין די לעצטע דורות איז קאמף פון וועלטלעך שעפערישן ייד געווען: קולטור אויטאנאמיע — דאס שאפן אליין איז שוין געווארן דער באדן אונטער זיינע פיס — „יידיש לאנד“!

און וואונדער איבער וואונדער, אין אונזער דור איצט, אין אונזער גרעסטן בראך, ווען מיר האבן שוין געמיינט, אז מיר זיינען שוין אינגאנצן צוזאמגעבראכן, אז עס איז שוין אויס חלילה מיט אונז, איז דווקא דער געראנגל פאר די אלע דריי מאנעפעסטאציעס אזוי הערזאיש, אז באמת נאר אן עם סגולה איז מסוגל דערצו.

2

עס איז רירנדיק: ווו א־רעליגעז, ווי ראציאנעל די עפאכע אצינד איז נישט, און ווי טעכניש־באוווסט א מינדסט שול־קינד איז שוין אין דער ראבאט־עפאכע, איז דער רעליגעזער יסוד ביי יידן אין די עמאנציפירטע לענדער דאך אזוי שטארק נאך ווי קיינמאל נישט.

רופט עס סינאגאגע־מאשין, ישובה־פאבריקלעך, אבער נישט נאר א בחור פון גערער־און סאטמארער־שטיבל, פון ליבאוויטשער־און בעלזער־קלויז, נאר דער מינדסטער יידישער „באי“ און „גערל“ פון א סינאגאגען ייגנד־צענטער, פון א יידישן טאנץ־קלוב, וואס האט געלערנט יידישקייט ביים לעצטן רעפארם־ראביי, איז זיך געגוי באוווסט אין דער אויסדערוויילטקייט פון זייער אמונה, שטאלץ אויף איר און קאפאבל אויף לעצטן מסורת־נפש — עס איז באמת

לאנדאנער קולטור ידיעות

משה וואלדמאן, ווי דער גאסט פון יידישן וועלט־קאנגרעס האט געהאלטן א פארטראג אין דין סטר. איבער דעם יידישן קולטור־לעבן אין פאריז דעם חשובן גאסט האבן באגריסט ש. י. גאלדשמיד מיכאל זילבערבערג, משה דאמב, א. נ. שטענצל. דעם פארזיץ האט געפירט א. מ. קייזער.

שמשון סמוס, דער מיטבאגרינדער פון דער פילפאט סטר. תלמוד תורה און ישיבה, דער זון פון חזן ברוך סמוס האט חתונה דעם חודש מיר ווינטשן אים און זיינע עלטערן א הארציק מזל טוב.

יצחק קרעלמאן דער פארזיצער פון יידישן אקטיארן פעראיין אין ישראל האט געהאלט א פארטראג איבערן יידישן טעאטער אין ישראל ביי די יידיש ליטעראַרישע שבת נאכמיטאגס.

מאיר צעלניקער גייט די טעג אריין אויף אן אפעראציע אין שפיטאל מיט ווינטן דעם בארימטן אקטיאר א רפואה שלימה.

דער בארימטער חזן קאץ פון דער גרויסער סטאר פארד היל שול האט אין אדלער האל אויף אן אוונט געזינגען יידישע און העברעאישע ליד און שטארק אמיסגענומען ביים עולם.

דר. בערנארד האמא האט געהאלטן א לעקציע אין יידישן „רידינג־רום“: די ענטוויקלונג פון יידיש. דעם פארזיץ האט געפירט בת־ציון אבראהאמס.

י. א. ליסקי האט געהאלטן א פארטראג אין „רידניג רום“ איבער די אידישע קולטור דעם פארזיץ מיס בעטי פאזנער.

א. נ. שטענצל האט גערעדט אין „רידינג־רום“: „ווייטשעפל אמאל, היינט און אין צוקונפט“ פארזיץ יידל גאלדבערג.

ש. י. הארענדארף דער מחבר פון „קעניג פון לאמפעדוסע“ וואס איז געשפילט געווארן אין לאנדאן אליין איבער 600 מאל, פון בוך „טעאטער קאראוואנען“ ארויסגעגעבן אין פארלאנג „פריינט פון יידיש לשון“ האט איצט פארענדיקט א „נייע דראמע דער „גר־צדק לארד גארדן“.

אין הויז ווו ישראל זאנגוויל האט געווינט אין דער איסט־ענד, אין דער פארד סטר. דער צערמאניע האבן גערעדט יוסף לעפטוויטש ... 288 איז צוגעקלאפט געווארן א טאוול. ביי וויטש סער בארנעט זשאנער. אויפגעדעקט דעם טאפל האט זאנגווילס זון, א פראפעסער פון אקספארד, און מר שאפסלי.

אויף אן אוונט פון יידיש פאלקס ליד ביי די יידיש ליטעראַרישע שמחים אין בערנער סטר. האבן געזונגען: דער באקאנטער אקטיאר יידל גאלדבערג, מאיר באגדאנסקי, מאדאם נאדלער.

ביי דער 100 יאר מענדעלע מוכר ספרים אין בן־אורי האבן געליינט פון מענדעלעס ווערק דער גוט־באקאנטער אקטיאר יידל גאלדבערג און אונזערע רעציטאטארן נעט רובין אייזיק גאלדבערג און מנשה וויסגראז.

יעקב ריכטיקער האט געהאלטן א פארטראג ביים שבת נאכמיטאג איבער די געזעלשאפטלעכע טעטיקייט אין יידישן אמעריקע.

צו דער קאנפערענץ קיין פאריז פון יידישן וועלט־קאנגרעס זיינען געפארן: דר. אהרן שטיינבערג, דר. יעקב מיטליס, יוסף לעפטוויטש, מיכאל זילבערבערג, יוסף פרענקל, ש. י. גאלדשמיד, לעסלי בער.

נחום הלוי דער פירער פון מסדר המשכילים אין ישראל געפינט זיך איצט מיט זיין פרוי און זון אין לאנדאן. זיין שליחות איז צו באקענען די תפוצות מיט פראגראם פון זיין וויסנשאפטלעכן־קרייז. ער איז אויפגענאמען ביי די שבת־נאכמיטאגס און געהאלטן א פארטראג.

מנחם שטערן, א באקאנטער פאעט פון אמעריקע האט זיך באזעצט אין לאנדאן (מיר בעסערן דעם נאטיץ פון פאריק חודש דארט איז געווען על פי טעות מנחם רובין).

דער קאנצערט פון יידישן מענער כאר מיטן בארימטער חזן הגדול פון היכל שלמה חזן משה שטערן אין וויגמאר־האל איז געווען גאר א גרויסער דערפאלק.

נ. עלענבערג, איינער פון די טוער אמאל פונם „אוהל“ א פויליש יידישער פעראיין בשעת דער גרויסער מלחמה איז געשטארבן.

אונזער טיפן מיטלייד צו אונזערע פריינט משה און שמעון אבראמסקי צו טויט פון זייער מוטער די רביצין אבראמסקי די פרוי פונם דיין אבראמסקי. אונזער טיפן מיטלייד צום דיין, דעם גרויסן תלמיד חכם וואס לעבט איצט אין ישראל.

דעם 7טן מערץ קומט פאר א שלום עליכם אוונט אין בן אורי די לייענער וועלן זיין דער באקאנטער אקטיאר יידל גאלדבערג, מנשה וויסגראז, נעט רובין און אייזיק גאלדבערג. מערקט זיך דעם טאג דעם ז׳טן מערץ.

צו שטוינען!

באגעגנסט א „דענדי״ מיט אלע פליטערלעך פון אייראפּעישער דעגענערירטקייט, און רירסט דו אן מיט א האר זיין יידישקייט, שטייט פאר דיר — א שמשון הגבור! עס איז אזוינס וואס האט שוין לגמרי, אפנים, נישט צו טון מיט באוווסטזיין — עס איז אונטערבאוווסטזיין, וואס ציט זיך פון בראשית פון אונזער עקסיסטענץ און וואס קען עד סוף כל הדורות נישט איבערגעריסן ווערן. עס איז באשיינפערלעך א מין אינסטינקט פון די חיות הקודש.

דער עמוד הברזל פון דער יידישער אמונה, וואס די נביאים האבן געגרונדפעסטיקט, וואס די תנאים־אמוראים ארומגעצוימט מיט גדרים, אזוי אז ער קאן שוין שטיינבלייבן על רגל אחת, האט זיך איינגעגראבן אינם יסוד וואס די בעלי חקירה און קבלה האבן אוועקגעלייגט און דאס חסידות נאך סודותדיקער און תוכיקער פארטיפט. פון רענעגאטן ריידן מיר נישט, זיינען אין אלע צייטן און אין אלע דורות געווען.

3

די השכלה, דער יידישער ראציאנאליזם האט זיך צענדליקער יארן געדרייט אויפן קנאפל; געדרייט זיך אזוי לאנג, געוואקלט אין דער ברייט, אז ווער ס׳איז אומגעפאלן, און אפגעפאלן, איז ווי קורח, פארזינקן געווארן אינם „פה הארץ״, אבער די בני קורח האבן זיך דאך נאך געראטעוועט, זי זיינען געבליבן הענגען איבערן תהום און געזינגען תהילות ותשבחות לאל עליון — עס איז נישט נאר דער פרום־ארטאדאקסישער סאמסאן רעפאעל הירש, נאר אפילו דער רעפארמער אברהם גייגער, איז געווען א גרויסער אנשטרענג אויף צוריק; אויף וויפיל נאטירלעך דער לאקירטע קנאפל האט אויסגעהאלטן — דעם דריי . . .

און נישט נאר משה מענדעלסאנס יידישער ראציאנאליזם, נאר אפילו קארל מארקס אונטערנאציאנאלער סאציאליזם האט מיט משה העס׳ס „רוים און ירושלים״ זיך יידישלעך ביי אונז צוריק א קרעגעגעבן צום סאציאלן יידישן פאטריאטיזם, צום „באחרית הימים״ פון אונזערע נביאים — ווי אויסגעלענקט לינקיש ער זאל נישט זיין.

הונדערט יאר האט דער געראנגל געדויערט! אבער שטוינט נישט איצט די גאנצע וועלט ווי אין אן אנדערהאלבן יאר צענדליגק האבן יידישע פועלים אויפגעשטעלט א מדינה, יידישע פארטיי־פירער א מלוכה דע־יורא און דע־פאקטא, אז אלע שונאים וואס שארפן זיך די ציינער, וועלן זיך אויסברעכן, אויב זיי וועלן איינבייסן אין איר.

און דער וואקלדיקער וועלט איצט, שטייט דאס יידישע פאלק אויף זיינע צוויי זיילן „יכין ובועז״, רעליגעז און נאציאנאל נישט ווייניקער פעסט, ווי א סך גרעסערע נאציעס.

4

וועלן דאך שונאים וועלן דווקא אויסטייטשן: רעליגעזער פאנאטיזם, נאציאנאלער פאטריאטיזם, מילא, דאס איז אלץ וואס מיר זיינען; חיהשער „סורוויוול״־אינסטינקט דאס איז אלץ, וואס ס׳איז נאכן חורבן איצט געבליבן;

וויל דאך נאך דער מינדסטער פאראזיט נישט אויפהערן צו עקסיסטירן; ער וועט זיך פארקריכן אין פינסטערסטן ארט, אלע מימיקרי־פארמען אננעמען, אבי צו זיין. „זיין אדער נישט זיין״ — אבי צו זיין! אבי יוצא צו זיין!! „הקורא שמע בכל לשון יוצא״ — אן מינדסטן שעפערישן אויסדרוק שוין צו מאל . . .

באדארף מען נאר א בליק צו ווארפן אויף אונזער יידיש וועלטלעכן סעקטאר״, אויף אונזער „׳קטונתי׳ מכל החסדים״.

100 יאר קוים ווי מיר באמיען זיך באוווסט און אומבאוווסט ארום אונזער וועלטלעכער ליטעראטור. אינמיטן בעסטן בליען האבן די נישט פארגינערס, די שונאים דעם עץ־הדעת אונזערן ארויסגעריסן פון דער מאמע ערד מיט די ווארצלען, דעם שטאם אונטערגעהאקט, פארברענט אויף אש און א סוף, אויס — קיין שריד ופליט!

און קוים צוויי צענדליק יארן נאך אונזער גרעסטן חורבן און אין אלע וועלט־טיילן, ווו א פליט האט זיך נאר געראטעוועט, און דער בוים פון יידישער שעפערישקייט וואקסט און שלאגט ווארצלען, בליט און טראגט צייטיקע פירות, ווי נאך קיינמאל נישט.

פון אפריקע, אויסטראליע פליען די בלעטער פון יידישן שאפן. פון ישראל 50 נומערן „גאלדענע קייט״ — מילגרוימען, וואס פאלן צייטיק פונם בוים. פון דעם אליין בלויז וואס אין אמעריקע ס׳ווערט אויף יידיש געשאפן קאן א פאלק שוין בארעכטיק זיין קולטור עקסיסטענץ.

און אפילו אין אייראפע, ווו דער בראך איז געשען, ווו מ׳האט אונז אויסגערויכערט, מיט גאז־קאמער, מיט קרעמאטאריעס, שטייען מיר נאך אלע אונטערן המלאך הגואל־טלית, עם כל הנערים.

5

נאר א באווייז, אז דער לעצטער סעקטאר אליין, די מניפעטאציע פון יידישער שעפערישקייט — „דער המעט מכל העם״! — קאן אייך אויפנעמען א פארמעסט, א געראנגל אויף טויט און לעבן, און שטיינבלייבן על רגל אחת: אין פוילן, אין רומעניע די יידישע טעאטערס, די ביכער־פערלאגן און העל כולם די יידישע שולן; עס ראנגלען זיך דארטן אונזערע יידישע שבטים ביז דער מארגנשטערן וועט אויפגיין — „שמעון ולוי אחים״!

און אין סאוויעט רוסלאנד! איבער צוויי דורות זיינען שוין אדורך, און אין זכות פון לעבעדיקן יידישן ווארט, איז אונזער גרויסער שבט דארט נישט געווארן קיין אבר־מדולדול פון יידישן גוף — עס איז נאך נישט „נאכאלעמען״!

יא, און נאכדעם וואס ס׳איז אלץ דארטן נישט געשען, תפיסות, הריגות פאר יידישן ווארט, און א האלבער מיליאן יידן שטייען איצט דארט, ווי אייך מענטש, און דעקלערן עפנטלעך. אז זייער מוטער־שפראך איז יידיש — א מסירת־נפש פון יהרוג ועל יעבור!

יא, אז די שאפערס לאזן זיך מקריב זיין פארן יידישן ווארט, אז זיי ווערן הרוגי מלוכות, דערשפירט דאס פאלק די וואגיקייט פון זייער שאפן — עס איז אנגעזאפט מיט זייער בלוט, מיט זייער דם התמצות: „אין התורה מתקימת אלא מי שממית עצמו עלהו״.

אז די שאפערס לאזן זיך אראפ־האקן די קעפ פאר זייער שאפן, טראגט דאס פאלק זייער שאפן אויף די הארעפאשנע פּלייצעס. יא זייער וועלטלעך־שאפן ווערט מיטאס, ווערט קולט — זייער ליד ווערט שירה־געזאנג, זייער מעשה׳ס — מעשה בראשית.

ירושלים

ווען פון ירושלים אוועקגעגאנגען,
יעדער פון אונז א שטיקל מיטגענומען,
געטוליעט צום הארץ, אין די אויגן געשפיגלט,
היימיש זיך געפילט ווו נאר אנגעקומען.

געיאגטע, שטום דערשלאגענע, טויט־געהעצטע,
ווען מיר זיך געטראפן אויף די שיידוועגן,
אן אווארט שוין, געקוקט זיך אין די אויגן,
איינ׳ס־אנדערע דערקענט זיך, אן צו פרעגן.

של־מעלהדיק אויפגעלויכטן אין יעדער טרער,
הענגענדיק אויף די וויעס דיך געטראגן;
ווי פונקלדיק געלויכטן, ווי ווינקנדיק געטרייסט,
ווייטער געגאנגען א ווארט נישט צוזאגן.

מיט אונזערע בלוט־שנירלעך דיך אויסגעהאפטן,
מזרחדיק באשטערנט, שטראלן די ווערטער;
עלפנביינערנדיק — אין אונזערע קנאכן,
דיך איינגערעמט אין פארווארפנסטע ערטער.

איבער בלוט־טייכן פארגאסן און כארגליווערט,
וויגנדיק זיך אויף פאפירענע בריקלעך — —
איצט מיר קומען קיין ירושלים צוריק,
שטיקל צו שטיקל באהעפטן זיך די שטיקלעך.

א היים פון אלע עקן וועלט אהיימגעברענגט!
שיר המעלות, ממעמקים־געזאנגען!!
און זע אין אונזערע טוליענדיקע הערצער,
גאנץ ירושלים איז אויפגעגאנגען.

של־מעלהדיק אלץ העכער דיך צו דערהויבן,
אלץ תהומיקער געניידערט מיר האבן;
פון טיפסטן, פינסטערסטן שאול־תחתיות ארויס,
ס׳לעצט קרישקעלע נאך ארויסצוהויבן.

וואונדערלעכער מאזאאיק, טויזנט און איין שטאט,
צונויפגעשטעלט, גאט אליין דעמלט שטוינען — —
באגינען גין־גאלד גרויס אויפגייענדיקע זון,
מלכי צדק מלך שלום צו קרוינען . . .

אין ווייטשעפל

„היימישע, היימישע, היימישע“,
אין ווייטשעפל דער פיש־„בערע“־ייד,
מיט זיין ציענדיקן ניגונדל,
אויפגעשריבן דא כ׳האב מיין ערשט ליד.

„היימישע, היימישע, היימישע“,
וויינענדיק זינגענדיק עס דערהערט,
מיט טרערן אין מיין דערפרייטן בליק,
היימיש מיר געווארן דא די ערד.

„היימישע, זאפטיקע, וויניקע“,
אין געסל דער עפל־בערע־מאן,
כ׳שפאן אים נאך — א יינגל אין דער היים,
א פארווארצלטער מיט יעדן שפאן.

אויב א בר־מינן אראפהייבן,
מען וועט מיך דא אויף שטיקעלע ערד,
היימיש דערפילן כ׳וועל עס מסתם,
שרייבן מיין ליד דא געווען באשערט.

נישט אוועקגעשליידערט — ברעג דערגרייכט,
א פיש אין וואסער דא מיך דערפילט,
אבער אז פארשטומט, טויט־פארשוויגן,
היימיש ניגונדל מיט־אויסגעשפילט — —

„היימישע, היימישע, היימישע“,
פרייד־זאפטיק, טרערל־וויינענדיק ליד:
איין עפל־קערל בלויז ס׳פארפלאנצט זיך,
ס׳ווארצלט ווידער צעצווייגט און צעבליט.

בראדסקי . . .

ער איז נעבעך גאט די נשמה שולדיק,
דער קאלעגע בראדסקי, דער פאעט,
און ווען צומאל אין געלאטע שיך,
און לאכעס איינגעהילטער סקעלעט —

מיט אזא מין נאמען, סוקינעסין!
טשארט וויעזמאי, ס׳איז נאך איידל גערעדט.

אז ווער איז ער געווען, דער בורזשאי,
דער יעוורעי, דער צוקער פאבריקאנט?

יענער געציילט האט אימפעריאלן,
דער — מיט דער פאנטיין־פען אין האנט :

שיסט גאלדשטיקלעך, צוקער־זיסע ווערטער,
וואס קלעבן זיך ווי ארבעסן צו דער וואנט.

טיף אונטער דער ערד מען גראבט די קוילן,
צו דער לבנה ארויף מען פליט,
מילא, כאטש א יעוורעי, א טאוואריש,
אן עמך, א שער און אייזן־ייד —

דער פוילאק דא, א זשיד, א פאראזיט,
שטראם־גראם און — אויף פאפירל א ליד.

מען קאן די קונצשטיקן, די בראצקי׳ס,
א גארנישט, א פאפירל — א טשעק !
און דאס הויבט זיך און פאלט, ארויף, אראפ,
ביז אינגאנצן עס פאלט טויט א וועק.

בלויז אידער מען פארדרייט זיך, שטאפן זיי אן
מיט גאלדענע רענדלעך פולע זעק.

יא, דער קאלוגע בראדסקי, דער פאעט,
די נשמה שולדיק ר׳איז נעבעך גאט,
נאר דער עדות, דער קאמאנדיר סמירנאוו,
וואס איז ער נעבעך — אזויפיל וואט !

שטראם־גראם, ווייס איך וואס, ווייל און גוט, אבער
אז א מענטש אזא מין נאמען האט ?

פראגע און ענטפער

(צו גבית עדות פון בראדסקי־פראצעס)

— וואס ער מיינט צו זיין א פאעט,
א מענטש מיט אמתן טאלאנט,
וועלכער שרייבט אפן וואס ער דענקט,
נישט נאר אין ראטנפארבאנט,
און נישט נאר אין אונזערע טעג,
נאר תמיד אין יעדן לאנד ?

— ווערן צעגריזשעט פון ראטן,
פונן פאראזיטן און פון מייז,
און אויב איר ווילט מיר נישט גלויבן,
האט ער דעם אפענעם באווייז :

אײדעלע דיכטער מיט לאנגע האר
פארדעקן פרעסנדיקע לייז.

יא, זיך צודערגראבן צום ווארט —
צו רייסן קוילן פון א מיין !
די טיפעניש צו דערגרייכן,
ווי, שמוציק טיילמאל מ׳ווערט אליין ;
דערפלאטערן צו א נאנט הארץ —
העכער, ווי אין הימל אריין.

אויפן פאסטן

וואס מיינט דען נאך א פאעט ? א מארק־אויסשרייער
שלעפט פארן טאנדייטניק נארישסטן קונה,
א נאקעט אויסגעטועטער, וואס ביט זיך אן
יעדן פארבייגייער — ביליקסטע זונה.

שטיין פאר אלע טירן מיט „לשון און לעבן״,
כאפן א ייד א נומער צו פארקויפן :
איינער א פארשעמטער מיט רחמנות אין בליק
און צען מיט בייזע בליק פארביילויפן,

אדער זיצן פינף און צוואנציק יאר במנוחה,
רחבותדיק סאוויעטישע לידער שרייבן,
און צום סוף לעצטער האנאראר א קויל אין הארץ — —
פארוואר, כ׳ווייס נישט וואס בעסער כ׳וואלט אויסקלייבן.

איז בעסער פערל אין דער בלאטע צו ווארפן,
אדער דעם נזם־זהב אויסצושמידן ?
ער זאל אים גוט שטיין צום חזירישן פרצוף,
און בלאטע אייגעלעך שטעלן צופרידן.

אזוי צי אזוי, מיר האבן דען א ברירה ?
יעדער ווו ער שטייט מוז שטיין אויף זיין פאסטן !
פערל קאן מען נישט ווי ארבעסן פארדייען,
א נזם־זהב — קיינמאל נישט פאראסטן.

אויסטרוקענען וועלן דאך אמאל די בלאטעס,
ס׳חזיר — זיינע פיסלעך כשר אויסציען !
אבער בלייבן וועט דער גין־גאלדענער נאז־באנד,
און די פערל אויף די שנירלעך מ׳וועט אויפציען.

ווערט א מיטגליד פון „פריינט פון יידיש־לשון“

יחזקאל בראנשטיין

ביסט געווען, ביסט געווארן, פון יעקב גלאטשטיין

דער דיכטער וואס איז געבענטשט מיט טאלאנט זיינע זעאונגען צו פאר־וואנדלען אין דיכטונג, באדארף אויך זיין מסוגל צו קענען באהערשן זיין טעמאטיק; איר ניט פארוואסערן מיט אן איבערפלוס פון רייד, אפילו — בילדער; איר אריינפאסן אין א ראם פון צימצומדיקן אויסדרוק אין א פארשטענדלעכן לשון, וואס זאל מיטרייסן דעם לייענער, אים דערהייבן צו דער מדרגה פון אליין ווערן שעפעריש און זיין ביכולת ממשיך צו זיין אין זיין דמיון, דאס וואס דער דיכטער האט באוואוסטזיניק, צי אומבאוואוסטזיניק ניט דערזאגט. די מעטאדע פון ניט־דערזאגן עפעס אין א ליד, קען און מוז פירן צו א נייעם שעפערישן אנרעג דעם דיכטער גופא, און ניט זעלטן אויך א מיטשעפערישן לייענער.

ווי א מוסטער פון אזא צוגאנג פון א דיכטער צו זיין טעמאטיק, קען אונדז דינען דער דיכטער יעקב גלאטשטיין, כאטש ער איז נאך אלץ א צו ברייטרעדעוודיקער פאעט, וואס איז שוין אבער אין א היפשער מאס דערפון ארויסגעוואקסן און מיט יעדן נייעם לידער־בוך זיינעם, איז מער קאנטיק זיין צייטיקייט אין צימצומדיקן אויסדרוק; דער אומבייט זיינער פון חכמהן זיך — אויף נאטירלעכן קלוג זיין און פארטיפטער פשטות, און דעם אנווענד פון אן אויסגעחכמהטע, אימפראוויזירטע לעקסיק, וואס האט ביי אים צומאל געקלונגען מאנכמאל גארניסט זאגנדיק, אפט אפילו פארשעמט זיינע אריגינעלע שפראך־המצאות, מיט וועלכע קיינער קען ביז איצט נישט קאנקורירן.

יעקב גלאטשטיינס זאגערישע פראזע וואס קוועלט ארויס פון זיינע לידער גיט זיי צו א ספעציפיש גלאטשטייניש חן און כאראקטער, וואס פארגאנצן זיך אין דעם אויסלייג פון אן אריגינעל ריטמישן לשון, וואס אטעמט מיט דער גרויסקייט פון לירישער דיכטונג, וואס איז אין זיך כולל די איבערלעבונג פון ווייטן אמאל, דורך דעם אנרעג פון א היינטצייטיקער וואר, אין דעם אנגעזיכט פון זארג און חלום פאר־און־פון דעם ווייטן עתיד לבוא.

פון אט אזא מין כאראקטער איז זיין ביסט געווען, ביסט געווארן, פון זיין לידער־בוך דעם טאטנס שאטן, אין וועלכן ער זינגט:

כ׳קען אין דיין ליכטיק פנים נישט קוקן,
וואונדערלעכע צעשטראלונג.

וואס דריקט אויס זיין פריידיקסטע איבערלעבונג פון דעם נס ישראל.

פאר יעקב גלאטשטיין, וואס באטראכט זיך מיט ניט ווייניק רעכט, ווי „. . . א קינד פון תוכחה . . .“ איז אט די וואונדערלעכע צעשטראלונג, די „. . . זעאונג פון אלע אנהייבן ביז אלע ענדן . . .“ פאר וועלכע ער שטייט

ווי פאר א ברענענדיקן דארן.
מיט א ציטערניש טו איך זאגן:
ביסט געשען, ביסט געווארן —

וואס איז זיינער א קרעדא, וואס ברויזט מיט אן אומפארגלייכלעכן פאטאס און

טיילט אים אויס ווי א נאציאנאלן פאעט אויף יידיש־לשון, וואס איז אין זיך כולל די פרייד און דעם טרויער פון א פארפייניקט פאלק, וואס ביים סאמע שוועל פון אונטערגאנג, דערהערט עס פלוצים דאס געזאנג פון אחרית הימים און, ווי דורך א כישוף —

ס׳שפראצט אריין דער מארגן
דורך די פענצטער פון דער טויטער שול,
מיט געזאנג:
תחית המתים.

און ביים אנגעזיכט פון אט דער וואונדערלעך־גרויסער זעאונג זיינער, רופט ער מיט באגייסטערונג אויס צו זיין לאנד:

איך עס דיך און טרינק דיך אריין
אין אלע מיינע אברים.
כ׳פארפעסטיק די פיס און איך טאנץ.

דערביי אבער זאל געדענקט ווערן, אז דער דיכטער איז גלייכצייטיק וואך צו דעם אמאל פון זיין פאלק און זיין לאנד, וואס לעבט אין זיין תפילה און געדעכעניש. און כאטש ער האט זיך פון אים אפגעפרעמדט, איז ער אבער איצט צו אים געקומען „. . . מיט נאענטקייט און מיט שפרינגונג . . .“ און דא ערשט גייט אוועק א מזמור פון ארץ ישראל, וואס איז ביי אים . . .“ א מקוים־געווארן המשל פון א קליין חדר־יינגל . . .“

אזוי פארבינדט זיך ביי יעקב גלאטשטיין דער עבר מיט דעם עתיד, אויף דער פאן פון פרייד און באגייסטערונג פאר דער היינטצייטיקער מדינת ישראל, וואו

. . . אפילו ס׳ווייבערישע טייטש־חומש
מוז מקוים ווערן.

כאטש, לויט די רייד פון זיין טויטן טאטן —

. . . דו, חכם עתיק, האסט נישט געגלויבט . . .

צוליב דעם אזא גרעניצלאזע פרייד, אז — ווי שוין דערמאנט —

כ׳קען אין דיין ליכטיק פנים נישט קוקן,
וואונדערלעכע צעשטראלונג.

און דאס לעצטע געבעט זיינס איז:

לאמיך רוען אויף דיר אייביק
גוטע, געדולדיקע ערד;
לאמיך בלייבן אויסגעשטרעקט אויף דיר.

פון דעם איז צו זען ווי יעקב גלאטשטיין פארוואנדלט זיינע זעאונגען אין דיכטונג, מיט דעם כח פון זיין שפראך־עשירות, וויזיע, געבענטשטער פשטות, פארם, אינהאלט, ריטעם, עכטער ליריק, נאציאנאל־געשיכטלעכן הינטערגרונט, הארץ, געפיל און נשמה. צוליב דעם דער אויספיר: א וואונדערלעך אינספירירנדיקע שאפונג פון א דיכטער, וואס קען און זאל אונדז דינען ווי א מוסטער פון אמתער דיכטונג, וואס ציטערט־אויף דיין הארץ מיט ליבע און מיט בענטשונג, ליבשאפט און פארערונג פאר יעקב גלאטשטיין.

די זון

[illegible]

גאדל

[illegible]

זיי געפינען אן אבקלאנג אין זיין הארצן. אין דעם דאזיקן יינגל האט ער געזוכט א המשך פאר זיינע געדאנקן, פאר זיין געפייניקטקייט, פאר זיין מרידה. ער אליין וועט באלד שטארבן, איבערלאזן א הויז, פון ציגל פון, שטיין, א נארישע טאכטער, א ווייב א באשאווערטע יידענע. ריידענדיק מיט וועלוולען, האט ער געהערט דעם אבקלאנג פון זיין לעצטן אויסגעשריי, איידער דער טויט וועט באוויזן זיין חסד און אים צונעמען פון דער וועלט.

אן אינדערפרי האט וועלוול געזען ארויס טראגן זיין מיטה. יידן האבן אים נאכגעזאגט נישט אויפריכטיקע שבחים. אין געדאנק האבן זיי אים געטאדלט, אים חושד געווען, אז ער איז נישט תמיד געגאנגען דעם ריכטיקן וועג. ער האט בגוואלד געוואלט ברענגען די גאולה.

א טריבער הימל האט אראב געקוקט אויף דער קליינער לוויה. די מלווים זיינען נאכגעגאנגען צעשפרייט, יעדער באזונדער, ס׳האט אויסגעזען, ווי זיי איילן זיך, ווילן אבפטרן, ווי עס וואלט נישט געווען קא ריכטיקע מצוה, אים צו באגלייטן צו זיין אייביקער רו. ביי דער האלבע איז שוין געווען קוים א מנין. וועלוול האט זיך צוגעשלאסן צו די מלווים. ער איז צופעליק ארויס פון שטוב. ער איז געווען אן א העקל.

עלי זילבערג

צו די שלושים פון פריינט ביעטש, ז״ל

ניטא אונזער טייערער חבר,
אוועק אונזער ליבליכער פריינט,
אונזער קרייז איז פיל ארימער געווארן,
פארלאזן מיר פילן זיך היינט.

ער איז טייער געווען צו אונז אלע,
זיין נשמה אזוי ערלעך און גוט,
קיינמאל ניט באליידיגט דעם צווייטן,
זיך געהאלטן מיט ווירדע און מוט.

געהאלפן ווען הילף איז געווען נייטיג,
געגעבן מיט אפענע האנט,
כאטש אלעס אליין שווער דער ווארבן,
זיין צדקה געווען גוט בעקאנט.

מיר שטייען אין טרויער געבויגן,
באוויינען דעם גרויסן פערלוסט,
מיר זעען ווי אונזערע רייען,
ווערן אלץ קלענער און פוסט.

און דאך איז א טרייסט אונז געבליבן,
כאטש זיין גוף איז אוועק פון דער ערד,
ער האט אונז זיין גייסט נאכגעלאזן,
דאס ווערט קיינמאל ניט פארלירן זיין ווערט.

משה וויטמאן

לאס אנגעלעס (פראגמענט)

די באן האט זיך אפגעשטעלט אנקעגן דעם רויט־נידריקן וואגזאלכל און אויבן אויפן דאך, האט אראפגעשריגן די שילד מיט שווארצע ווערטער: — „לאס אנדזשעלאס“.

די טירן פון אלע וואגאנען האבן זיך צעעפענט, און די פאסאזשירן מיט זייערע פעקלעך אין די הענט זענען איינציקווייז ארויס. א פריילעכער עולם האט באגעגנט די אנגעקומענע: מען האט זיך ארומגענומען, געהאלזט און געקושט, און די קאליפארניער זון האט אלע פנימער באלויכטן.

אבער וואו איז מיין חבר בישקע? איך קוק אויף אלע זייטן און — אט איז ער! ער שיילט זיך ארויס פון א געזעמל, ער פאכעט צו מיר מיט דער האנט און איך שריי אויס: „האלא בישקע! בישקע!“.

ער קומט צו צו מיר מיט א ברייטן שמייכל אויף זיין נישט ראזירטן פנים. ער נעמט אן מיין האנט און שלעפט מיך צו צו זיין אויסגעפילטן קערפער, ער דריקט מיך מיט א ווארעם געפיל . . . און איך בין שטארק גערירט. בישקע פארענטפערט זיך פארוואס ער גייט אין אזא „הילוך“: ער איז אנגעטאן אין א פארשמירט אויבערהעמד, די ארבל ארויפגעוויקלט, אין קארטענע הויזן און אלטע שיך, און זיין קאפ שווארצע האר איז נישט פארקעמט. ער זאגט מיר, אז ער האט קוים זיך ארויסגעכאפט פון זיין געשעפט און געאיילט זיך צו דער באן.

דער זעלבער בישקע פלעגט אין דער אלטער היים זיין שטארק אפגעהיט מיט זיין קליידונג. ער איז ביי אונדז יונגעלייט, געווען פארעכנט פאר דעם פאצעט אין שטעטל. בישקע האט פון מיינע הענט אוועקגענומען מיינע צוויי וואליזקעלעך מיט א גרינגקייט, גלייך ווי זיי וואלטן געווען אנגעשטאפט מיט פעדערן.

מיט א צעשטראלט פנים האט מיין חבר מיך געפירט צו זיין „טראקל“, וואס ער האט ערגעץ „געפארקט“ (אוועקגעשטעלט) דאס איז געווען אן אלטער אפענער „וואגן“ (א פארדל). ווען מיר האבן זיך ארויפגעזעצט, האט בען מיט זיינע שטארקע הענט מאניפולירט מיטן רעדל, געצויגן דעם דראט ארויף און אראפ, ביז עס האט זיך צעקרעכצט און אוועקגערעדעלט פונם ארט.

בישקע (דא רופט מען אים בען) האט נישט ארויפגעהערט צו שטעלן מיר אלערליי פראגעס: וועגן ניו יארק, וועגן די לאנדסלייט, וועגן משפחה, ער האט תיכף געוואלט וויסן פון אלעמען. ער איז מיט מיר פארבייגעפארן די 2טע גאס, וואו מען קען זעען די יאפאנער. ער האט מיר אביסל דערציילט וועגן זיי און גלייך אריבער צום כינעזישן ווינקל. פון דארט איז ער געפארן צום מעקסיקאנער ווינקל, וואס גרעניצט זיך שוין מיט דער גאס „טעמפל“, און פארציט זיך אויף מערב. ער האט זיך טאקע פארנומען צו פארן אויף דער גאס. ווייל דא איז דער אידישער געגענט.

קוקענדיג אויף אים האב איך געזען ווי פארליבט ער איז אין דער שטאט.

ער ווייזט מיר אן אויף יעדן ווינקל, וואס מיר פארן פארביי און גיט מיר אויפקלערונגען. דאס טראקל רעדעלט אלץ ווייטער, און אט איז שוין די גאס אינגאנצן א אידישע: א אידישע בעקעריי, רעסטאראנען, פישמארקעטס, און בשר־כשר. ער שטעלט זיך אפ, און ער זאגט מיר „דאס איז מיין געשעפט", האלב גראסער, און האלב „בוטשער".

בען לאזט מיך אריין פריער, ווי איך וואלט געווען א געהויבענער גאסט, און ער לאזט אלעמען צו וויסן; „דאס איז משה ווייסמאן פון ניו יארק, אונדזער גאסט !" בענס עלטערער ברודער, הערצקע, דער קצב, איז אליין אויך א גריינער, ער איז נאך קיין יאר נישט אין לאנד, און דאך קומט ער מיר אנקעגן מיט אן ארויסגעשטעלטער פארבלוטיקטער האנט און ער זאגט: — „האלא ! האווייע !? נייס טו סי יו ! — און ער דריקט שטארק מיין האנט. זיין ברודער בען, קאן זיך נישט צוריקהאלטן פון א באמערקונג: „משה, דו זעסט ? מיין ברודער הערצקע האט שוין אויפגעהערט צו רעדן אידיש !". הערצקע גייט צוריק צו זיין יאטקע־קלעצל, פרויעןווארטן אויף אים און בען האט ניט קיין חשק צו בלייבן אין געשעפט: ער האט חשק מיך אפצופירן צו זיך אהיים. כאטש הערצקע בעט אים ער זאל דא בלייבן אין געשעפט: „וואט דו יו מין ?" . . . און ער כאפט זיך צוריק צו אידיש: „דו גייסט ווידער אוועק ? ווער וועט דא אכטונגגעבן אויף דער גראסערע ?". נאר בען מאכט זיך נישט הערענדיק. ער רופט מיך ארויס אין דרויסן, מיר זעצן זיך צוריק אויפן טראקל און בען פירט מיך צו זיך אהיים.

פארנדיק זאגט בען צו מיר: „זאל ער זיך צוגעוויינען, איינגיכן וועל איך דאס גאנצע געשעפט אים איבערגעבן, זאל ער ווערן דער מיליאנער !" . . .

בען זאגט מיר אז ער וווינט נישט ווייט פון טעמפל־סטריט. אבער ווען ער פארט מיט מיר, דוכט זיך מיר, אז עס איז גארנישט אזוי נאנט. דאס איז דערפאר, ווייל בען פארט נישט מיטן גלייכן וועג. ער וויל ארייננכאפן נאך עטלאכע גאסן, ווייזן מיר ווי שיין דא איז. ענדלעך פארט ער אויף גלענדייל־בולווארד און ער דערציילט מיר דעם יחוס פון דער גאס, פון די איינוווינער, און דא פארדרייט ער זיך צו זיין גאס. די גאס איז טאקע א שיינע. הגם די הייזער זענען אלטע, מאכן זיי דעם איינדריק פון א גוטער באלעבאטישקייט, ארום יעדן הויז וואקסן בלומען.

אויף דעם עק גאס, אונטער א באגרינטן בערגל, שטייט אן אפגעזונדערטע אלטע שטוב. בען פארט אריין אינם הויף און פון דער שטוב קומט ארויס א דיקע, שיינע פרוי, מיט א שמייכל איבערן גלאטן פנים. בען שרייט אויס: „גיטל, אט איז משה ! און זי באגריסט מיך הארציק. מיר גייען אלע אריין אין שטוב.

די שטוב איז נישט קיין רייכע, נאר א ריינע. איך הערקען גלייך, אז דאס איז א אידישע שטוב. איך זע א פאליצע מיט עטלאכע ספרים, — א טייל אידישע ביכלעך. אויף די ווענט אין דער קיך — צווייערליי געשירן: מילכיקע און פליישיקע . . .

אז גיטל קאן גוט קאכן, דאס האב איך באלד דערשמעקט. אויפן קוימען זענען געשטאנען גרייט אפגעקאכטע מאכלים, נאר צום טיש צו גיין. בען האט

מיר אנגעוויזן וואו איך זאל זי ארומוואשן. דאס זעלבע האט ער אויך געטאן. און ער האט אנגעטאן אנדערע קליידער. צווישן איין מאכל און א צווייטן האט מען אסך גערעדט. צום מערסטן האט גערעדט גיטל. זי האט דערציילט, אז איר מאן בען האט נישט ליב צו זיין א גראסערע־מאן. ער וויל נישט זיין קיין פארקויפטער, ער וויל זיין א פרייער מענטש. און בען האט געזאגט: „מיין ברודער הערצקע איז געקומען קיין אמעריקע מיט א זאלץ־זעקל. ער האט ליב אסך געלט. אבער איך יאג זיך נישט נאך קיין געלט. איך וויל לעבן ווי א מענטש און ווי א איד. (איך האב נישט פארשטאנען וואס ער מיינט מיט דעם, איך האב אבער נישט געפרעגט). גיטל האט ווידער איבערגענומען דעם שמועס: „איך בין נישט פון די ווייבער, וואס ווילן, אז דער מאן זאל אקערן מיט דער נאז די ערד: צו אלץ וואס בען וויל טאן, בין איך מסכים".

איך האב פארשטאנען פון זייער געשפרעך, אז בען האט פיינט צו זיין דעם גאנצן טאג אויף איין פלאץ. ער האט ליב ארומצופארן אויף זיין טראקל און זיין אויף דער פרישער לופט. אבער אין דער זעלבער צייט האט ער פאר זיך אויסגעקליבן א צווייט געשעפט, פון וועלכן ער קאן ציען פרנסה.

בען און גיטל האבן מיך ארויסגעפירט פון הויז און מיר אנגעוויזן וואס עס טוט זיך אין זייער הויף — גאנצע בערג מיט אלטווארג, — אלטע שטיקער אויטאמאבילן, גומענע רעדער, אלטע שטיקער אייזן, קופער, קינדערשע וועגעלעך, און אסך אנדער ברוכווארג. הכלל, בען איז שוין כמעט פארנומען מיט א צווייטער „ביזנעס", ער איז א „דזשאנקמאן" (אזא וואס קויפט אויף אלטע ברוכווארג).

גיטל זעט ווי איבערראשט איך בין געווארן, טוט זי אזאג: — „אין אמעריקע איז נישט קיין חרפה צו זיין א דזשאנקמאן. דאס וואס איר זעט, משה, איז גוט געלט". און בען פארענדיקט: — „איך בין אסך צופרידענער פון די „ביזנעס" ווי פון דער גראסערע, איך האב שוין גערעדט מיט מיין ברודער, און ער איז גרייט איבערצונעמען דאס געשעפט — אויב איך וועל אים נישט פרעסן מיט געלט".

בען האט א קוק געטאן אויף זיין האנט־זייגערל און געזאגט, אז ער וועט איצט פארן צוריק אויף טעמפל־סטריט, און איך זאל צולייגן אביסל אפרוען פונם וועג. פארנאכט וועט ער אהיים קומען מיט זיינע צוויי יאטעלעך, וואס ער וועט אפנעמען פון אידישן חדר.

בען איז אוועקגעפארן און איך בין פארבליבן מיט גיטלען. גיטל האט כסדר גערעדט וועגן איר מאן, וואסער טייערער מענטש ער איז.

פארנאכט איז געקומען בען מיט זיינע צוויי אינגלעך (ער רופט זיי יאטעלעך) פון טעמפל־סטריט. די אינגלעך האבן שוין געוויסט, אז איך בין זייער טאטענס א לאנדסמאן און א חבר פון דער „אלט־קאנטרי" (פונם אלטן לאנד). די אינגלעך האבן זיך דערפרייט מיטן נייעם גאסט. זיי האבן צו מיר גערעדט איינגליש, האט דער פאטער געזאגט, אז זיי זאלן צו מיר רעדן אידיש. האבן זיי אים געענטפערט: „זאל ער אונדז געבן אויף אייז־קרעם, וועלן מיר צו אים רעדן אידיש". טאטע־מאמע האבן זיך צעלאכט. איך האב זייער פארלאנג

באלד נאכגעגעבן און זיי האבן צו מיר גערעדט א געשמאקן אידיש.
באלד נאכגעגעבן און זיי האבן צו מיר גערעדט א געשמאקן אידיש.

גיטל איז אריין אין שטוב צוגרייטן וועטשערע. נאכן פארענדיקן דעם
מאלצייט האט בען געזאגט צו גיטלען: — „גיטל, לאמיר זיך ארויפזעצן אלע
אויפן טראקל און נעמען „א ראייט" (א פאר) קיין האליוווד. זאל משה אנקוקן
די בארימטע שטאט, וואס זאגסטו, גיטל ?". גיטל האט נישט געהאט דאקעגן.
מיר האבן אלע פארלאזט די שטוב און זיך ארויפגעזעצט אויפן „טראקל". בען
האט גענומען דאס רעדל אין זיינע שטארקע הענט אריין און מיר האבן אוועק־
גערעדלט אזש קיין האלעוווד.
אינדרויסן, כאטש ביינאכט און אין אפענעם טראקל — האט געבלאזן
א ווארעמער ווינט אין פנים אריין. און דאס איז געווען אין חודש פעברואר,
ווען אין טשיקאגא און אין ניו יארק פרירן מענטשן.
אט זענען מיר אין האלעוווד: אין יאר 1922 איז האלעוווד געווען גרויס
ווי א הערפל, ווינציק באפעלקערט. די ארומיקע אלטע בערג האבן נאך געקאנט
חלומען אין דער שטיל זייערע חלומות, אומגעשטערט. ווער האט זיך געריכט,
אז מיט עטלאכע צענדליק יאר שפעטער וועט מען אויף די שטילע בערג
ארויפשטעלן אזעלכע מאדערנע הייזער מיט עלעקטרישע ליכטער, און אנשטאט
די הימלישע שטערן, וועלכע באלויכטן די בערג מילאנען יארן, וועלן זייער ארט
פארנעמען די פילם־שטערנס ?
בען האט זיך שטארק געגרויסט מיט „זיין" האלעוווד און מיט „זיין"
קאליפארניע. בען האט געוואלט וואס מער וויזן מיר האלעוווד, און אינטערע־
סאנטע זאכן אין דעם געגענט, אבער גיטל האט אים דערמאנט אז „מארגן איז
אויך א טאג און די קינדער דארפן גיין שלאפן" . . .

מ. וואלדמאן

כ"וועל אייער קול . . .

כ'וועל אייער קול שוין קיינמאל נישט דערהערן,
כאטש די קלאנגען לעבן נאך אין מיר —
אויף די רייד צו וועלכע כ'טו צוריקקערן
אמאל אן אויפהערנאכט ביי פארמאכטער טיר.

גיי איך איצטער זוכן אייערע שפורן,
גרויען שטויב, די טריט וואס איר האט דא געלאזט,
וויל דורך זיי אויף אלטן וועג דערשפירן,
צו הערן ווידער אייך אינעם ווינטס א בלאז.

אלע וועגן זענען מיר דא היימיש,
האב איך דאך מיט אייך דא טויזנט מאל געשפאנט.
היינט — אוי וויי — ס'איז דער גאנג א וויי־מיש
פון בענקשאפטן אין ווארן, וואס ווערן בלויז געאנט.

דער חורבן - ציגל

מיין גאנג אויף קבר־אבות איז אויך צעשטערט.
ווי קען אנדערש זיין ווען אלץ איז אפגעקערט. —
דער חורבן־ציגל פון מיין הויז, דער חורבן־שטיין
בלייבט דער זכר נאר — איך אליין.

טראג איך טיפער ווי אין קלעם,
בליט דער צער — פון אויג אויף ברעם ;
און פון חורבן, נאר איין שטיין,
בלייבט דער זכר — איך אליין.

ביי זיבן וועגן

איך שטיי ביים שייד פון זיבן וועגן
און ווייס ניט וווהין איך דארף גיין,
א פוסטיקייט, נישטא וועמען פרעגן,
ווערט שווער די מינוט מיר — אליין.

די גרויע פארטונקלטע ווייטן
נישט שרעקן מיין אויג מיט זייער שיין,
נאר כ'וויל ניט מיין ריכטונג פארבייטן, —
וויל קומען צום וועג וואס איז מיין.

וויל ערגעץ אויף יענער זייט גרענעץ
אין ליכטיק־פארבארגענעם ארט,
גרייט שוין, עסווארט מיר דארט עמעץ,
וואס כ'בענק נאך זיין בליק און זיין ווארט.

מיין גאט פון די אייביקע הימלען,
כ'טו תפילה און גלייב, אז דו הערסט :
גיב כוח מיין גאנג פון די טומלען,
ס'זאל טראט מיינער זיין נישט באשווערט.

אין וואלד

די בלינדע ביימער שוויגן אויס זייער מוזיק,
וועט קומען די נאכט און עפענען זייער שוויגן.
מיר וועלן אריבערשפאנען די בריק —
שטילער אוונט.

שטילע נאכט.
דער לעצטער טראפן ליכט וועט אויסגיין
אין צונויפקוש פון גרוי מיט בלוי,
וואס פאלט א שיכט אויף א שיכט.

שטילער אוונט.
שטילע נאכט.

באלד וועט קומען א שליח אין ווייסן,
וועט עפענען דאס הארץ פון יעדן בוים
און לאזן פריי דאס געזאנג,
וואס שווערט, וואס יערט,
וואקסט אריבער יעדן בוים.
שטילער אוונט.
שטילע נאכט.

דער אומעט וועט אויפפלאקערן,
גליען, אויסגליען א קרייז,
ציען, פארציען אין קרייז —
אלע ליידנדיקע אויף שטומער בענקשאפט.

דער איינזאמער וואס שלייכט זיך ביים ראנד
טוט תפילה צו יעדן בוים.

ש. טענענבוים

עדגאר אלאן פאוס פארטרעט

איך האב געזען אין א בוכהאנדלונג פאוס א פארטרעט. איין אויג איז ביי אים פינצטער און חושכדיק, שכור און אונטערגעהאקט, ווי נאך א געשלעג מיטן מלאך. א טיפער שאטן ליגט צעלייגט אונטערן רעכטן אויג ווי א פלעק פון טינט . . . דאס צווייטע אויג לאכט מיט שכל, מיט קלארקייט און מיט ליכטיקייט פון דער זון. אזוי ווי א לאנדשאפט אין גרויען באגינען, אפגעוואשן פון ווארעמען און וואלענעם וואלקן, פון בלוט און פון טוי און פון וואלקנדיקע זייף־מידלענעס. איינגעריבן מיט גאטס הייסע און מענטשלעכע הענט. א בלייך־צעבראכן און הויך־אריסטאקראטיש פנים, פול מיט גאונות שטראלט טרויעריק ארויס פונם צו מיר אומפארגעסלעכן פארטרעט פון מיין ברודער עדגאר אללאן פאו . . .

טשארלס דארווינס פארטרעט

עפעס אזוי ווי א פינצטערער דעמב אין א געדיכטן אורוואלד פול מיט מעכטיקער מחשבה און קולטור. אן איינגעווארצלטער בוים מיט א ווייסער, פאטריארכאלישער בארד, ארויסגענומען פון תנ״ך, פון די אבות. זיין צעאקערט פנים דריקט אויס עקשנות און אומגעהויערן געדולד; קאסמיש געדולד. אזוי קען אויסזען דער קאצקער צדיק אדער פארצייטישער נביא פון די ברייטע און פייערדיקע בלעטער פון תנ״ך . . .

א. נ. שטענצל

ווינטער - ווואריאציעס 1965

כאטש אין קבר אריין אנטלאפן,
דעם גוף כ׳קאן אים קוים נאך דערטראָגן;
און וואס שוין, אז כ׳וועל דערווארטן,
פרישער באגינען נעמען טאגן?

פארשנייט קוקט פינסטער די נאכט אריין,
בלינצלט פארשייט ווי זי וואָלט זאגן:
אינם קבר אריין לויפט מען נישט,
אהין טוט מען שוין ארויסטראָגן.

פארוואר נישטא נאך וואס זיך איילן,
„נישטא פאר וועם זיך צו באקלאגן“.
צעגייען שנייעלעך אויף דער שויב —
א טרער נאך א טרער וואלט זיך יאגן . . .

שניי שליאדעס

ווילד־וואיענדיקער זאווערוכע ווינט,
ווי ווייט נאך וואנדערן און וואגלען?
בייטאג בלאסע זון, ביינאכט לבנה —
אין וויסטעניש, די טרערן לאגלען.

שווער נעפלדיקע טעג, סוף־חודש־נעכט,
אויסגעטרוקנט טראפן שוין לעצטער!
א פארבלוטיקטער ווו אנידערפאלן,
אין מיטן לויף א טויט געהעצטער.

בלייבט א שליאד אין שניי, ווען די זון גייט אויף,
צומאל די שריט אפענע וווּנדן?
צוזאם מיט זיי לעצטע שפורן־טראפן,
אפגעווישט, פארוואשן, פארשוונדן.

באלאדע

א דיבוק, א גילגול —ביידע צוזאם,
א קאץ און א קאטער אריין אין מיין לייב;
מיטן רבינס שטעקן, מיט זיין ציבוק,
מיט א תקיעה־גדולה נעם און פארטרייב,
מיט א קמיע הייליק געכתיבהט — —
רחמנה לצלן, א ליד כאטש נעם און שרייב.

ווי תאוותדיק מ׳מיאוקעצט, ווי חנופיש ס׳שלאבצט,
ווי וואיענדיק ס׳וויינט, ווי חוזקדיק ס׳לאכט —
א ליבע ס׳שפילט א קאץ מיט א קאטער,
ס׳ייחיד־שטובל — שטאך־פינסטערע חושך־נאכט
ס׳האט לילית א דיבוק מיט א גילגול,
קול ששון וקול שמחה, חתונה געמאכט.

און ווען די זון וועט מיט מזל אויפגיין,
שאריען, שפראָץ פון טאג — בלוטיקער באגין!
זיי וועלן ליגן, די לאפעס צעלייגט,
שארפע גרטשעס אויף מיין הארץ, נאדל־דין;
און איך, אקארשט ערשט איינגעשלאפן כ׳ליג,
אין זיבטן שווייס שוין אנגעגאנגען כ׳בין.

אויף אלע כלים, מיטן גאנצן קנאק,
דעם „דזשין דאברי" פארן פענסטער שפילט דער ווינט.
און פאר די פראסט־פארקאוועטע שויבן,
בלומען אין די הענט א לאפיטוטן קינד,
זינגט גרויליק־גריל — מסתם טאקע דאס ליד,
אין פראסט ביינאכט פארשריבן, פראסט און געשווינד.

אדער גאר דעם קדיש שוין נאך מיר אצינד?

ט ר י פ ט י ך

(ים געברויז)

1

גריין גרוי, פליכיק, א פנים פול פאלטן,
פאלט איין, ווערט קליין, פון שעה צו שעה נעמט אפ.
און אין דער נאכט פון א פינסטערער שרעק,
פאסמעסווייז רייסט ער זיך די האר פון קאפ.

ביי טאג כ׳האב מורא אים צו באגעגענען
א מרה־שחורה ליגט אויף אים אזוי שווער
און א גאנצע לאנג נאכט ווארף איך מיך
אהין און אהער אן אויפהער, פונקט ווי ער.

(גראמען שפריצן)

2

ווען נישט די פעסטע זיכערקייט אין זיך,
אז סוף כל סוף וועט ער דאך אדורכברעכן,
וואלט דער ים געקענט אן אויפהער אזוי,
קאפ אין וואנט לעצטן אטעם אויסצודעכן.

וועלכע זיכערקייט אין מיר נאך אצינד,
א פעדער אין מיין האנט צו קענען האלטן?
זיינען דאך מסתם אזעלכע כוחות,
ערגעץ־ווו אין מיר סודותדיק באהאלטן.

(איבער אלע ברעגעס)

3

ווייסט דער ים וואס ער טוט, נאך וואס, נאך ווען
און זיין ארבעט קיין איין רגע נישט אויפהערט:
זאמדל ביי זאמדל זאמלט ער צוזאם,
מישט, — א צעמענט! — און א נייער ערד־טייל ווערט.

א ים־שווייס כ׳גיי אפ, און מיין ארבעט כ׳טו.
צי ווייס איך נאך וואס, נאך ווען, דעם ציל, דעם צוועק?
ס׳רייסט זיך אין מיר איבער אלע ברעגעס,
לייג איך די פעדער נאר אויף א ווייל אוועק.

דער טראפן אין פעלזן

נישט דער ים צעשמעטערט דעם פעלדז,
ס׳איז דער טראפן וואס אים דורכבויערט;
ס׳איז נישט דער טויט וואס שרעקט אונז אויף,
ס׳איז דאס לויערן וואס ער לויערט.

און די שרעק ווערט אלץ שרעקלעכער,
וואס לענגער דאס דויערן דויערט.

אויף שריט און טריט גייט ער אונז נאך,
שוין שטייט ער אונטער אונזער רוקן;
האסט מורא אן אטעם צו טון,
איבער א׳קסל זיך אומצוקוקן.

פאר דיין אייגענעם שאטן שוין —
פארן שטן צונויפצוצוקן.

ס׳האט מיט ציטערן און מיט שרעק,
קיין מענטש פון טויט זיך אויסבאהאלטן;
ס׳גראבן קייקלדיקע טרערן,
טיף אין פנים די קברים פאלטן!

נישט דער ים — עס צעשטערט דעם פעלז,
טראפן וואס גראבן אין די שפאלטן.

שאריען

אזא ברוינלעך־רויזלעך, א פּיאלעט,
מיט נאקעטן אויג קוים צו באַנעמען
און דאס געקרייזלטע בלאנדע וואלקנדל,
נאכן צוזאגן גאלד־לאקל ס׳וואלט ווער קעמען.

א פֿליגל ס׳איז פֿון א שרף, א מלאך,
עס גרייט זיך, ס׳טובלט זיך קדוש צו שפּרינגען,
שפּראַץ־זון ; שכינהדיק שוין שטראַלט ער, שיין שאלט ער — —
לאמיך כאטש שטיל מיין ליד מיט אייך מיט זינגען.

יאנואר זון

גרין און בלוי און פּיאלעט, ווי אין פרילינג,
לייטערט זיך וואונדערלעך דער גרויער־הימל ;
דער ים א פֿארוואונדערטער בלייבט שטיל ליגן !
א מעווע, מיטן איר טימל־געווימל,

הענגט פֿארבלוטט אין דער לופטן אויף א פֿליגל :
משוגע, אז אזוינס איצט קאן געלינגען ;
און פֿון איר קרעכצלער־היזעריקער קול,
נישט ווילד־געשריי — א געזאנג נעמט זינגען.

און א פלעקל איבערגעקיילעכטער הימל,
און דער ים א געשטילט קינד איננם וויגל ;
און וועלכע די עכטע, אויפן האריזאנט,
אדער די זון אין יעניקן געשפּיגל ?

קוק איך דורכן פענסטער א פֿארוואונדערטער —
מיין הארץ ציטערט — אין לופטן ס׳וואלט געהאנגען :
אייב די אין ים, אייב די מאקע די עכטע,
קאן איך דאך מיט דער האנט נאך איר דערלאנגען.

און זעט זי נישט אויס, אזוי זיך שפּיגלענדיק,
א בעכער גאר וואלט אויף טיש געשטאנען,
גין־גאלדן שטראַלנדיק, איבערפליסנדיק — —
קינג ארטוס׳ס בעכער, אייב כ׳קאן מיך דערמאנען ?

דא ערגעץ ווו איז ער דאך טיף פֿארזונקען,
און וואונדערלעך ווידער, ווען זיך באַווייזן,
ווען הימל און ים ווי זיין רונדיקער טיש,
אין שטיק לויטער בלוי קיילעכדיק אויסקרייזן.

בעטי׳ס הייזעלע

אין מיטן וועג דעם אטעם צו דערכאַפּן,
געבליבן שטיין א הייזל אלט און געבויגן,
דער שטרויענער דאך איבער די פענסטערלעך
די קוטשמע געצויגן טיף איבער די אויגן.

פֿון קוימענדל דער רויך צום הימל ארויף —
פֿון זיין פייקעלע די רינגעלעך געצויגן ;
אונטער א פוכיק ווארעמע פערענע,
אונטער א קראַקווע פייגעלע אנגעפלויגן.

הונגעריג, געפרוירן, מיד, שלאפֿט עס אין מיטן —
א מעשהלע „נישט געפלויגן נישט געשטויגן",
פֿון וואס ס׳חלומט ס׳שלאפֿנדיקע פייגעלע ?
ושארנעלע פאר זיך, פאר אלע — גאנצע סטיגן.

* * *

צוריק אנגעכמורעט עס האט זיך דער ים,
אין א געלן נעפל איינגעהילט זיך שווער ;
שפּריץ בארד בלויז, געקרייזלטן, מען זעט ארוים,
און ער צאפּלט גרימיק אהין און אהער.

אויף א רגע די זון פֿון וואלקן ארויס,
א דערשראקענע זי באהאלט זיך צוריק :
גענוג געווען אויף דעם גרימיגן שפּיץ־בארד,
צו געבן נאר בלויז קוים א זייטיקן בליק.

פֿאר מורא דאס בלוט זאל זיך איר נישט זעצן,
טעג און טעג די זון באַווייזט זיך שוין נישט מער — —
ווארף איך מיך, א פֿארנעפּלטער־פֿארקייכטער,
אן אנגעכמורעטער, אהין און אהער.

אונטערגיי . . .

אין זאמד דער שריט פֿון שטורעם־ווינט פֿארווייט,
אין זאווערוכע־שניי — דער שלייער צעגייט ;
רעדל אין רעדל א רגע זיך דרייט,
פֿון פעלזן אין כוואליע־שפּרודל געשפּרונגען.

און אז פֿארבלוטיקט דעם ים זיך צעשרייט,
ווילאנג הויערט עס, און וואסער בעדייט ?
דאס ליד, אויף הארץ־סטרונע שטילינק באגלייט,
ווי ברויזיק און ווי כוואליעדיק צעזונגען — —

תהום

ווער האָט מיך געראַטעוועט פון תהום,
דער וואָס האָט מיך צוגעפירט צו אים;
כ'האָב אים געזען אין זיין גאַנצער טיף,
און מיט טויט שוין געוואָרן אינטים.

ביז מען טרינקט אויס דעם טראָפן לעבן,
אפילו שוין מיט איין פלינקן שלינג;
קענען קוקן אים אין די אויגן,
דאָס ליד אַלע מיינע טעג איך זינג.

ווי פון אַ שייד אַרויס אַ קלינג כ'ציִ עס,
גאַנצער אַרום מיט זיין שאַרף צעגלאַנצט;
מיין לעבן דער טראָפן אויף זיין שפּיץ,
יעדע רגע ס'איז דער לעצטער שאַנס.

דער שלאַד פון מיין לעבן ס'וועט בלייבן,
ציִענדיק זיך אַזוי טראָפּ ביי טראָפּ;
יאָ, דער לעצטער אַ זידיקער נאָך,
וועט פאַלן טיף אין תהום אַראָפּ.

וואַלטן אָן־דע־נעז 1964 .27.12—4.1.1965

אויף דער גרענעץ . . .

1

ווען די בריטשקע איז אַראָפּ מיט אַ פלינקן דריי פונם קלאַפּנדיקן שאָסיי־וועג אינם שטילן הויף אַריין און אַ פריילעך־צעבילטער הונט איז אַקעגנגעש־פּרונגען דעם הירזשענדיקן פערד, דעם אַראָפּשפּרינגענדיקן פונם געזעס, בין איך אויפגעוואַכט. מיט איין האַנט האָט ער מיר געהאָלפן אין דער פינסטער אַראָפּגיין פון דער בריטשקע, מיט דער צווייטער געפּאַטשט דעם הונט איבערן קאָפּ, אָבער גערעדט האָט ער צו אונדז ביידע: „יאָ, יאָ, צו האַוזע, צו האַוזע“.

ווען דער דייטש האָט זיך געפּאָרעט בײַם פערד, האָט דער הונט ניוכענדיק, פאַרשנדיק־פאַרשנדיק מיך אַרומגעשמעקט. מיר זענען אַריין אין הויז.

אין קיך איז כמעט אַ נאַקעטע, אין איין העמד, אַ פאַרשלאָפענע פרוי אונדז אַקעגנגעקומען. זי איז אַרויס פון אַ טונקל־באַלויכטענער שטוב, אַ געגעצנ־דיקע, אַ צעפּאַטלטע, זיך געריבן די אויגן מיט די לענקנדיקע, נאַקעטע אָרעמס, און מיט די הענט דאָס שלאָף־פאַרסלינעטע מויל.

זיי זענען ביידע געווען נידריק, ברייט — ער, אַ פאַרנייטער מעלזאַק, וואָס אַ קאָפּ קוקט פון אים אַרויס; זי פּעסלדיק, מיט צוויי אַרויסהענגענדיקע ברוסטטאָרבעס פונם צעכראַסטעטן נאַכטהעמד. דער הונט, אַ נידריקער, אַ לענגלעכער, ווי ער וואָלט געווען צונויפגעשטעלט פון צוויי, מיט אַן אַראָפּ־הענגענדיקן בויך כמעט ביז צו דער פּאָדלאָגע, ווי די פיר קליינע פיסלעך

האַלטן אַזאַ משא גאָרנישט געקענט דערטראָגן. דאָס אויפגעשטעלטע דינע עקל האָט געטאַנצט אין דער לופטן בעת ער האָט געהאַלטן אין איין שמעקן אַרום מיר.

„יאָ, יאָ, העררן ראַבינער . . . בויטן . . .“ דאָס איז געווען אַלץ, וואָס איך האָב פאַרשטאַנען פון זייער שושקען זיך און פון זיין רעדן צום הונט. ער האָט מיך מיט־אַריינגעפירט אין דער טונקל־בלוי באַלויכטענער שטוב.

עס איז געווען די שלאָף־שטוב. די פרוי איז שוין געלעגן אין בעט. ער האָט זיך גענומען אויסטון, און מיר געוויזן, אַז איך זאָל מיך אויך אויסטון און אַז דאָס בעט איז ברייט גענוג פאַר אַלע דריי . . . איך האָב געשאָקלט מיטן קאָפּ אויף ניין, שפּירנדיק, אַז כ'בין גאַנץ רויט געוואָרן, און פאַרלעגן אָנגעוויזן אויף דער זאָפע, ביי וועלכער כ'בין געשטאַנען. מיטן קעפּערל נאָך אין דער האַנט, אַן אָנגעטאָענער אין פאַלטן און קאַפּעליוש.

זיי זענען שנעל איינגעשלאָפן. זיי האָבן געשנאַרכט, ווי איינער וואָלט דעם צווייטן געוואָלט איבעריאָגן; ווי זיי וואָלטן ביידע געזעגט אַ קלאָץ, איינער שלעפּט אַהין, איינער אַהער. דער ריטם האָט מיך באַרויִקט, די שרעק פון מיר אַרויסגעטריבן. איך האָב מיך באַקוועם אַנידערגעזעצט אויף דער זאָפע.

אין דער בלוילעך־טונקעלער ליכטיקייט, באַלויכטן פון אַ לאָמפּיאָן, איז די שטוב איינגעהילט אין די שאָטנס — ווי פאַרשוואונדן. איך האָב נאָר געזען דאָס ברייטע בעט קיִגנאיבער מיר און די שלאָפנדיקע, וואָס הייבן זיך אַרויס מיט זייערע פלייִשיקע לייבער. און צווישן זיי — זי, אַ צעכראַסטעטע אויפן רוקן און ער, מיטן רוקן צו איר — אַ נאַקעטע פּופּע גרויס ווי אַ קינד.

יאָ, ס'איז אַ פּופּע, אַ צעלעליי־צעגלאַנצטע. ווען ס'וואָלט געווען אַ קינד, וואָלט דאָך געווען נאָך אַ דריטער אָטעם.

איך קוק אָנגעשטרענגט צום בעט, אויף דער נאַקעט־צעכראַסטעטער פרוי און אויף דער פּופּע ביי איר זייט: יאָ, ס'איז נישט קיין שלאָף־צימער־לאָמפּיאָן — ס'איז אַ לאָמפּיאַנאַדע פאַר אַ יויזל־בילד . . . עס באַפאַלט מיך אַ שרעק: וואו בין איך אַריינגעפאַלן? כ'דריי אַוועק די אויגן פון דעם ברייטן בעט און דערזע מיך אין שפּיגל ביי דער זייט ווי איך זיץ אויף דער זאָפע, אין טיפער טונקלקייט, דאָס קעפּערל צווישן די קני. איך דערזע מיך ס'ערשטע מאָל אין דעם הילוך אין דעם שוואַרצן קאַפּעליוש און טונקעלן מאַנטל. כ'וויל אויפ־שרייען: ווער איז עס דאָרט וואָס ער זיצט? כ'באַוועג די האַנט צום בערדל, כ'ריר עס קוים אָן. דער זיצנדיקער מאַן טיף אין שפּיגל שמייכלט. איך הער ווי כ'רעד צו מיר שטיל: „דעם העררן ראַבינער . . . בויטן . . .“ איך טאַפּ אָן דאָס איינגענייטע געלט אין וועסטל: ווילאַנג איז עס דען? נאָך קיין צוויי שעה נישט . . . דער פעטער חיימל האָט דאָך געוווּסט וואָס ער האָט געטון . . . וואָס מען טוט נישט, געלד מוז מען צו אַלץ האָבן . . . קודם איינצופּעדעמען . . . איך קוק אין שפּיגל אַריין, און מיין שלעפּערדיקע האַנט טאַפּט ווידער אָן דאָס געלט אין וועסטל: ס'איז דער אור חיים! כ'זע ווי זי וואַרפט זיך אין שלאָף . . . „שיס, אדוני מלך“! דאָס איז דיין יועץ, דער שני למלך . . . זעסט, ער איז בועל די מלכה, דיין ווייב . . . שיס!! כ'הער דעם שאָס. כ'שפּרינג אויף אַן

אויפגעציטערטער, דאס קעפערל אין דער האנט. קיגנאיבער מיר שטייט דער דייטש און אנגעטוענער: „יא, יא, רייזע פערטיק".

ווען מיר קומען ארויס, איז נאך טונקל. אין דער בלויקייט פון באגינען זע איך דעם גאנצן אפענעם ארום. דאס הויז, פון וואו מיר זענען ארויס, שטייט איינזאם אינמיטן וועג. דער הונט וואקלט אונז שטיל נאך אין זיין גאנצער לענג, קוים וואס ער דערשלעפט זיין לאנגן, שווערן בויך אויף זיינע קליינע פיסלעך. ער שאקלט מיט די אויפגעשטעלטע אויער׳ן ווי ער וואלט צוגעהערט און אלץ פארשטאנען. דער דייטש חזרט אפאר מאל איבער: „דער טראמוואי־שאפנער וועט מיר שוין זאגן וואו און ווען איך זאל אויסשטייגן . . . אויפן היימארק, די צווייטע שטראסע לינקס . . . די גאליצישע . . . דארט וועל איך געפינען מיינע מענטשן . . . די צווייטע שטראסע לינקס".

ווען מיר זענען אנגעקומען אין א טונקעלער אלייע אריין, האט עס געגעבן דעם דריטן קלונג. עס האט אויסגעזען ווי ס׳וואלט געווארט אויף אונזער אנקומען. מיר זענען אריין. דער טראמוואי איז געווען פול געפאקט, מיט רויך, מיט גערייד, מיט מענטשן — עס זענען געווען די קוילן־גרעבער, וואס פארן צו דער ערשטער שיכט.

מיר זענען שטיין געבליבן ביים שאפנער. ער האט אין אים אריינגערעדט, שטעקנדיק אים אין דער האנט אריין. דער שאפנער, דרייענדיק דאס רעדל, קוקנדיק איבער די ברילן אויף מיר, האט קייענדיק די פייקע ארויסגעברומט: „יא, יא, בויטן". ביי דער קומענדיקער האלטע־שטעלע בין איך געבליבן שטיין ביים שאפנער אליין, ס׳קאפערל פעסט־האלטנדיק אין דער האנט.

מיר זענען ארויסגעפארן פון דער טונקעלער ביימער־אלייע. כ׳האב דערקענט דעם שאסיי, די קוימענס, די שאכט־טורעמס מיט יאגנדיקע רעדלעך. אין א צען מינוט וועלן מיר זיין אין לאורעהיטע, אין א קנאפער שעה אין בויטן. נישט איינמאל מיטן טאטן געפארן צום דאקטאר. יא דעמלט בין איך אויך אזוי געשטאנען. ער האט געפיפקעט, געדרייט דאס רעדל און איך האב מיטן פוס געקלונגען. די פרייליכקייט פון דעמלט באפאלט מיך. כ׳שטעל ארויף דעם פוס אויפן גלאק און נאך איידער ער גיט דעם פוס א דריק האב איך עס שוין געטון, ביי דער ערשטער האלטע־שטעלע, ביי דער צווייטער.

ער קוקט אויף מיר איבער די ברילן, קייענדיק די פייקע, ווי זיך דערמאנענדיק אין עפעס . . . אפשר איז עס טאקע נאך דער אייגענער שאפנער . . . וויפל איז עס דען? צען יאר? . . .

כ׳דערמאן מיך, ס׳צווייטע געסל לינקס פון היימארק, א שענקל, און אכסניא . . . מיר פלעגן דא נישט איינמאל בלייבן נעכטיקן. יידן מיט סאמעטענע קאפאלאטשן, מיט בערד און פאות, ווייבער מיט שייטלעך, מיט קערב אויף די פלייצעס. זיי זענען געקומען אויפן מארק פון די נאנטע גאליצישע שטעטלעך. מיט איינעם א ייד איז דער טאטע תמיד פארטיפט אין א שמועס . . . עס האט זיך מיר געדאכט, אז ער פארט נישט נאר מיט מיר צום דאקטאר, נאר צו כאפן דעם שמועס מיט דעם ייד . . . דעם טשיבינער ראדאמסקער חסיד . . .

מיר זענען שוין אדורכגעפארן לאורעהיטע און ווידער אויפן שאסיי. פון

איין זייט די אויפגייענדיקע זון, א קיילדיקע אין נעפל, פון דער אנדערער זייט ווידער קוימענס, שאכט־טורעמס און פינסטערע רויכן. אלץ אזוי היימיש, ווי אין טשעלאדזש אויפן וועג צו דער סאטורניע — איך זוך די מיל־בריק, וואו די שווארצערס זענען אנגעקומען . . .

„בויטן!" שרייט דער שאפנער אויס און דער גאנצער טראמוואי ווערט אויסגעליידיקט. און אין אויער אריין זאגט ער מיר: „נעקסטע האלטע־שטעלע, צווייטע שטראסע לינקס". ער ווארט איך זאל דריקן מיטן פוס ס׳זאל קלינגען. ס׳קלינגט אבער נישט. ער קוקט אויף מיר איבער די ברילן און רעדט צו זיך: „יא, יא, זא איז עס, מיין יונגע". ער האט געפיפקעט, געטשמאטשקעט מיט די ליפן, ווי זיי וואלטן גערעדט צו זיך און דער טראמוואי איז געפארן זייער פאמעלעך. ער האט זיך אפגעשטעלט: „יא, יא, זא איזט עס, מיין יונגע".

ווען כ׳בין אראפ פון טראמוואי, איז די גאס געווען ליידיק, טויט, קיין מענטש; די גרויסע וויסטאווע־פענסטער, ווי אויסגעלאשענע שפיגלען. די אנגעטוענע מאניקינעס קוקן מיר נאך. די דריי קלינג פונם שאפנער האבן מיך דערשראקן . . . זיי זענען נישט געווען צום ווארענען פארבייגייער, נאר מיך: „יא, יא," האט עס מיר נאכגעקלונגען, „זא איזט עס, זא איזט עס" . . .

כ׳האב מיך שנעל געוואלט אריינדרייען אין דער ערשטער גאס, אבער כ׳האב מיך דערמאנט: „די צווייטע גאס לינקס".

כ׳בין געגאנגען שנעל, ווי מ׳וואלט מיך געיאגט. די אומהיימלעכקייט פון דער ליידיקער גאס, די פרעמדקייט . . . אט די צווייטע גאס לינקס. איך דריי מיך שנעל אריין, ווי אריינגעגנבעט מיך, ווי אנטלאפן פון וועמען און יעצט בין איך געשיצט אויסבאהאלטן . . .

און זע, איך דערקען טאקע די גאס. „כ׳בין אין דער היים". הינטן אפאר שריט איז די אכסניא, דאס גאליצישע רעסטאראנדל, די באקאנטע פנימער מיט בארד און פאות, מיט שייטלעך, מיט קאשיקעס; און אפשר גאר יענער ייד, און ער וועט מיך דערקענען. איך אים זיכער, מיטן איינגעבויגענעם קאפ, מיט דעם קנייטש אין דער בארד, ווי ער זיצט אזוי פארטיפט אין א שמועס . . .

די גאס איז ליידיק און טויט, פונקט ווי יענע גאסן, די ראלעטן אראפגעלאזן, די טירן פארמאכט. דאס שענקל וועט אודאי נאך זיין צו . . . אזוי פרי.

מיינע הילכיקע טריט אין דער ליידיקער גאס האבן זיך געמוזט הערן אין שענקל, און נאך א שיינע פאר טריט איידער איך בין צוגעקומען, דאט זיך די טיר געעפנט און איינער איז געבליבן שטיין אויף טרעפלעך און געקוקט פארוואונדערט אויף מיר. אפנים ער האט איינעם אפגעווארט וואס זאל קומען, און הערנדיק די הלכיקע טריט אין דער דרויסנדיקער שטילקייט, איז ער אים אקעגנגעגאנגען, געעפנט די טיר. אבער דא באווייזט זיך איינער, יאוויעט זיך ווער: ווער איז ער פון וואו קומט ער? מיר זענען דאך פערצן . . . אלע פערצן זענען דא! אלע דא געשלאפן, און פון וואו קומט ער פלוצלינג, אנגעטון רייזע פערטיק, מיט א קאפערל א׳ן דער האנט?

ער גייט שנעל צוריק אריין, און איך, אנקומענדיק צו דער אפענער טיר. גיי אים פאמעלעך נאך. און פונקט ווי זיי האבן געקוקט דערשטוינט אויף

דעם אריינקומענדיקן, אזוי איך אויף דעם ארומשטייענדיקן געזעמל: אלע רייזע פערטיק, מיט קאפערלעך אין די הענט, גרייט צום גיין...? ווי מאניקעס ארויס פון א טונקעלע וויסטאווע־פענסטער! גייט א שוידער דורך מיר.

זיי, די פערצן, רייזע פערטיק, מיט די קאפערלעך אין די הענט, ווארטן אויפן סעקרעטאר פון דער קולטוס־געמיינדע, ער זאל קומען מיט די בילעטן און זיי ברענגען צום צוג. אבער אנשטאט דעם קולטוס־געמיינדע סעקרעטאר, האט זיך גאר אריינגעשארט אויך עפעס אזא איינער ווי זיי מיט א קאפערל אין דער האנט. אבער אנקוקנדיק מיין „הערן ראבינער הילוך", מיט דעם רבניש־שפראצנדיקן בערדל, האבן זיי אנגענומען, מסתם האט די קהלה מיר געגעבן א חשובערע אכסניא אין א בעסערן האטעל און מ'האט מיך געהייסן זיך צוצושטעלן דא, אין דעם גאליצישן שענקל היינט באלד אין דער פרי, כדי אלע צוזאם צוצושטעלן היינט צום ערשטן צוג, וואס איז טאקע דער לעצטער פאר דער „אפשטימונג" . . . און אפשר, ווער ווייסט, אפשר איז דאס אזא גוט פארשטעלט שפיצל, און אנשטאט אונז צו פירן צו דער באן און קויפן בילעטן, נישט ביז ברעסלוי, „עטאפנווייז" פון שטאט צו שטאט, ווי די אנדערע פארטיעס, נאר פאר יעדן איינעם א בילעט ביז ארט און שטעלע ווי צוגעזאגט נעכטן אין דער קולטוס־געמיינדע, וועט מען אונז אלע צוריקשטעלן איבער דער גרענעץ —

מ'קוקט זיך איבער איינער מיטן אנדערן; אבער איידער וואס־ווען, שארט זיך איינער פון געזעמל, א יונגס, א פלינקס, מיט א קליין פלינק נעזל אנגעוואטלט מיט אפאר גרויסע הארן־ברילן; נישט ווי די אנדערע מיט א קאפערל אין האנט, נאר מיט א גרויסער אקטן־טאש אונטערן ארעם, מיט א קיילעכדיק קאפעלישל אויפן קאפ, וואס איז טאנצנדיק פונקט אזוי ווי ער.

איך קוק אן דאס בחורל, וואס וועט אינגאנצן אלט זיין א זעכצן־זיבעצן יאר. דאס קאן דאך נישט זיין קיין אנטלאפענער. דאס יינגל געפעלט מיר. די אייגעלעך זענען דאך גאר עילוישע . . . מיין בערדל, אפנים, האט אויף אים מסתם אויך געמאכט דעם געהעריקן איינדרוק . . .

שוין שטייט עס, דאס בחורל, קעגנאיבער מיר. די אייגעלעך פינקלען, לויפן. די שארפע, פריילעכע ליפן קאנען זיך מער נישט איינהאלטן. זיי פלאצן:

„איר האט אויך געווארט אויף דער לעצטער מינוט? נאך פראנקפורט־אם־מיין מסתם אין דער ישיבה אריין?" . . .

ער האט מיך גארנישט געלאזט קומען צום ווארט. ווי שנעל דאס פלינקע נעזל און די גליענדיקע אייגעלעך זענען געלאפן, האבן זיך נאך אייליקער געיאגט די ווערטער אויף זיינע פריילעך־שארפעלעכע ליפן. און אלץ איז געווען אזוי געקייטלט איינס מיטן אנדערן, געבוירן איינס פון אנדערן. אויף דעם, וואס איך האב אים ערשט געוואלט ענטפערן, האט ער שוין מיט שארפן שמייכל אפגעענטפערט. און איך האבן שוין געוואוסט, אז ער פארט קיין בערלין צו הילדעסהיימערן אין ראבינער סעמינאר . . . זיינע אספיראציעס זענען אבער גאר אנדערע . . .

אין פינף מינוט האב איך שוין געוואוסט ווער פון די חברה, וואס שטייען דא ארום, זענען חלוצים און פארן פון דא קיין ווין און פון דארט דירעקט

קיין ארץ־ישראל . . . יענע צוויי דארט זענען ברידער, זיי ווארטן אויף שיפס־קארטן פון א פעטער אין בוענאס־איירעס. דא קאן מען מער נישט בלייבן, גאנץ בויטן איז פול מיט שפיצלעס . . . מארגן איז די אפשטימונג צי עס בלייבט דייטשלאנד אדער ס'גייט צו פוילן . . . דער פלעבעסיט!!

דאס לעצטע דערהערנדיק, און דערפילנדיק אין וואסער סיטואציע איך געפין מיך, און אויב איך בלייב דא איבער אליין ווי אויפן וואסער, חלילה . . . איך מוז מיך ראטעווען . . . אבער ווי כ'האב נאר צוויי ווערטער ארויסגעברענגט פון מויל, שטייט שוין דאס בחורל ווי א רעדנער אויף א בינע מיטן פנים צו דער חברה: „ניין, מיר רירן זיך נישט פון ארט, מיר וועלן שטרייקן . . . איר הערט, דער חבר איז היינט ביינאכט אריבער די גרענעץ . . . ער מוז מיט אונז מיט, מיט דעם צוג. ער מוז קריגן א בילעט ביז בערלין . . . איר הערט?"

דער צווייטער „איר הערט" איז שוין, אפנים, געווען צו די הילכיקע, אפגעהאקט־געמאסטענע טריט, וואס מ'האט געהערט אנקומען פונדרויסן. אלע אויערן זענען געווען אויפגעשטעלט און אלע בליקן אנגעשטעלט אויף דער טיר.

מיט געמאסטענע טריט, מיט א גרויסער לעדערנער טעקע אונטערן ארעם, אין א פאר הארן־ברילן און אין א קיילעכדיקן קאפעליוש איז דער קולטוס־געמיינדע סעקרעטאר אין זיין גאנצער חשיבותדיקייט אריינגעקומען. א פלינקן קוק געטון אויפן זייגערל, נישט צו וויסן ווי שפעט ס'איז, נאר צו וויסן צו געבן, אז ס'איז פינקטלעך, צו דער צייט . . .

איידער דער קולטוס־געמיינדע סעקרעטאר הייבט די אויגן און האט צייט זיך ארומצוקוקן, שטייט שוין דאס בחורל ביי אים — שטייענדיק אזוי איינער ביים צווייטן, זעען זיי אויס ווי איינער וואלט געווען א נישט־גוט־נאכגעמאכטער קאפיע פון צווייטן — און וויל אים דערקלערן דעם באשלוס, אז אויב ער וועט נישט קויפן נאך א בילעט פאר דעם פריש־אנגעקומענעם, וועלן אלע שטרייקן, האט מיך דער קולטוס־געמיינדע סעקרעטאר שוין דערזען, און ער הייבט אן מיט געמאסטענע ווערטער און זיי הילכן דא אפ אין דער שטילקייט, ווי פריער די אנקומענדיקע שריט פונדרויסן, און מאכן דעם געווינטשענעם איינדרוק: „מיר ווייסן עס, נעכטן ביינאכט איז אנגעקומען א טעלעפאן־געשפרעך פון טשעלאדזש.

דאס בחורל איז אבער בכל־אופן און אין יעדער הינזיכט פלינקער פון מיר. און איידער איך האב נאך געהאט באשלאסן, אדער שוין גאר געהאט באשלאסן, נאר נאך נישט הויך ארויסגעזאגט, אז דער בילעט פאר מיר זאל גענומען ווערן ביז ווין, ווייל איך האב געהערט אין דער היים צו די חלוצים און איך וויל א בילעט נאך ווין, האט דאס פלינקע בחורל אפגעמאכט ביים סעקרעטאר דעם בילעט פאר מיר צו קויפן ביז בערלין. אדער האט דאס דער פעטער חיימל שוין געהאט אפגעמאכט מיטן סעקרעטאר פון דער קולטוס־געמיינדע אין זיין טעלעפאן פון טשעלאדזש דערוויסנדיק זיך פון דער מארגנדיקער אפשטימונג אין בויטן?

נאר פאר דער מלחמה, אין די צארישע צייטן, זענען די שטעטלעך דארט ארום — „ווען דער האן קרייעט, הערט מען אין דריי מדינות“ — ערשט יעצט נאך די פינף יאר דייטשער באזעצונג, געווען משפחהדיקע. אויב בענדין־בויטן, טשעלאדזש־לאורעהיטע זענען נישט געווען אזוי איינס ווי סאסנאוויץ־קאטאוויץ, ווייל ס׳האט קיין דירעקטע באן־פארבינדונג נישט געהאט, אבער די גרענעץ איז דא געווען א נישט נאטירלעכע, ווייל די פארבינדונג אויבן איז נישט אנגעגאנגען עפנטלעך, איז זי געווען א פארבארגענע, זי איז אנגעגאנגען הינטן ארום: אויבן דורך די מוליכער, די שווארצער און הינטן אונטער דער ערד, דורך די קוילן גרעבער זיך אדורכגעשמועסט בשעת דער ארבעט און צוזאם געגעסן אנבייסן און געטרונקען קאווע פון טשייניקלעך. די זעלבע בלויע טשייניקלעך פוןביידע זייטן ווי די זעלבע דייטשע און פוילישע שלאנזאקעס.

דער קולטוס־געמיינדע סעקרעטאר איז טאקע אויך געווען א בענדינער בח״ר, וואס האט שטודירט אויף ברעסלויער ראבינער סעמינאר; א נישט־געענדיקטער, וואס האט חתונה געהאט פון בויטן; זיין פאטער האט געוואוינט איצט אין טשעלאדזש. און נאכדעם ווי איך בין אוועק ביינאכט מיטן שווארצער איז דער טאטע מיטן פעטער חיימל אריבערגעגאנגען צו אים, אז דער זון זיינער אין בויטן זאל מיר שטיין צו דער האנט, האבן זיי געהערט פון די נייעס וועגן דער אפשטימונג.

אלע דריי ראדאמסקער חסידים: האבן זיי באשיימפערלעך געזעגען דעם מיין פון רבינס ווערטער: „באותו רגע, אן שום שהיות“ . . . און באותו מעמד טאקע טעלעפאנירט.

דער זון, דער יליד־בענדין, דער קולטוס־געמיינדע סעקרעטאר פון בויטן, האט פונקט אזוי געוואוסט ווי זיין ראבינער־דאקטאר, אז אזוי און אזוי, אז בויטן איז גישט ווי דאס „פארפאלנישטע“ קאטאוויץ; אז בויטן בלייבט בויטן, בלייבט עכט דייטש. אבער דאך ווען ס׳איז געקומען צום „אפפערטיקונג די פאלנישע“, האט ער געקעמפט ווי א לייב, אז מען זאל דאס מאל נישט אפשטיין און טון „אלעס מעגלעכע“, נישט ווייל ער איז, חלילה, באזארגט פאר דער אפשטימונג — די שטימונג איז גאנץ אויף „אונזער“ זייט; נאר נישט אפצושטיין אצינד פון דער „ברייטע האנט“ פון דער קאטאוויצער קולטוס־געמיינדע . . . „יא, זאפארט, און צו ארט און שטעלע“ . . .

און אלץ איז געווען מיט א סדר, ווי זיינע געמאסטענע טריט, ווי זיינע געציילטע רייד: יעדע גרופע וועט פארן אין אן אקסטרע וואגאן. שפעטערביים אויסשטייגן, ביים איבערזעצן זיך נישט אויסצומישן, און טאקע נישט הארפן זיך אזוי שטארק אין די פרעמדע אויגן . . .

קודם די אכט חלוצים! און דא האט דער „יעקע“ אין אים נישט אויסגעהאלטן און ס׳איז ארויס דער אמאליקער בענדינער בית־מדרש בחור און משכיל און זיך געזעגנט מיט א ווארעמען „שלום“ און „להתראות“. און שאקלענדיק יעדן פון זיי די האנט, האט ער צוגעלייגט: „דאס איזט פאן מיינער זייט“ אויף א לחיים ביז צו דער קרעטשמע. די דריי ישיבה־בחורים קיין

פראנקפורט־אם־מיין האט ער אריינגעפירט אין א ווייטער קופע, זיי אנידערגעזעצט, די פעקלעך ארויפגעלייגט און זיי אנגעזאגט וואס און ווען.

מיין בילעט האט שוין געהאט דאס בחורל! דא אויף דער פלאטפארמע האט עס אויסגעזעען ווי זיין אסיסטענטל — און בשעת יענער האט געפירט די צוויי בחורים, וואס פארן נאך האמבורג, אפצוואווארטן די שיפסקארטן פון פעטער פון בוענאס־איירעס, האט מיך דאס בחורל גענומען אונטערן ארעם, מיט מיר געשפאצירט אויף דער פלאטפארמע, ווי איינער א רייזנדער, וואס איז נאר וואס אויסגעשטיגן א צייטונג צו קויפן, א טרונק צו כאפן און איצט זוכט ער זיין קופע צוריק איינצושטייגן איידער דער גלאק וועט געבן די דריי קלינג: „מיר וועלן שוין פארן צווייטע קלאס, פארלאזט אייך שוין אויף מיר“.

יא, איך האב מיך פארלאזט אויף אים און איך האב נאך אין דער זעלבער נאכט אין חלוצים־היים אין בערלין, אויף דער דראגונער שטראסע, געלייענט דאס ליד „די אכט חלוצים פון בענדין“.

די חלוצים־היים אין בערלין האט נישט רחבותדיקער אויסגעזעען ווי די חלוצים־היים אין טשענסטאכאוו: אין קוים באלויכטענעם זאאל זענען געזעסן דריי צענדליק בחורים און מיידלעך און צוגעהערט צו א באגייסטערטן רעדנער. ביים אריינקומען האבן מיר נאך געפונען פלאץ אויף דער לעצטער באנק. מיין בחורל איז שוין אויבן ביים רעדנער און רוימט אים שוין איין עפעס אין אויער. און דער רעדנער, צוריק אנהייבנדיק זיין רעדע, הייבט באגייסטערט אן:

„צווישן אונז געפינט זיך אן אסט־יידישער פאעט און ער וועט רעציטירן א חלוצים־ליד לכבוד די אכט בענדינער חלוצים, וואס פארן היינט אפ מיט דער שיף אין אונזערן הייליקן לאנד אריין“.

עס ווערט א געפאטש, א געזשום, און דריי צענדליק קעפ דרייען זיך אויס צו מיר, וואס כ׳זיץ אויף דער לעצטער באנק, און איך ווייס נאך אלץ נישט וועמען מען מיינט.

דאס ווינקען פון מיין פלינק בחורל העלפט נישט. דער רעדנער קומט בכבוד אליין אראפ און פירט מיך צו צו דעם בינעלע. אבער בשעת דער רעדנער איז אראפ ארויפצופירן דעם „אסט־יידישן פאעט“, האט שוין מיין בחורל פארכאפט דעם רעדנער־פולט און האקט א רעדע אויף העברעאיש אין הברה־ספרדית, אז די ווענט פון חלוצים־היינט אויף דראגונער שטראסע ציטערן.

דער רעדנער בלייבט שוין מיט מיר פאר דער בינע, און נאך באגייסטערטער ווי בשעת זיין רעדע, איז ער יעצט באגייסטערט זיך צוהערנדיק, און ער הערטגארנישט אויף צו שרייען: „פאבלהאפט, פאבלהאפט, אויסגעצייכנט.

דאס בחורל איז געווען וואלף וויינטרויב, שפעטער באקאנט אונטערן נאמען יעקב זאב אשכולי, געענדיקט זיין שטודירן אין בערלין, אין פאריז און זיך באזעצט אין ארץ ישראל געווארן איינער פון די בארימטע וויסנשאפטלער און העברעאישע שרייבער.

יענע פרילינג נאכט אין יאר 1919 איז געווען א לאנגע נאכט, א ליל שמורים. אלע העברעאישע און יידישע לידער זיינען געווארן אויסגעזונגען. מיין חלוצים־ליד איז אויך אריינגעפאסט געווארן אין א מעלאדיע. און ווען איך האב

געהאלפן מיטזינגען דעם רעפריין, וואס האט געקלונגען דאכט זיך אומגעפער אזוי:

און וואלט איך געווען מיט זיי דער ניינטער,
נישט געשטאנען ביים פענסטער א פערוויינטער.

האב איך באמת געהאט טרערן אין די אויגן.

הערנאך האט ווייַנטרויב געגומען זינגען חסידישע ניגונים, דבק'ן וואלעכלעך, ציען אין דער לענג אריין א טאן — ער איז באמת אין אלצדינג געווען א מאדים.

ווען די גאנצע כלאסטערע איז אראפ מיט פון דעם יוגנד-היים אין דער דראגאנער שטראסע און אריין אין דער גראנאדיר שטראסע אויפצוזוכן א האטעלכל פאר אונז, איז שוין געווען עלית השחר, מ'האט שוין געזען גיין יידן מיט טלית-ותפילין אין בית-מדרש אריין נומער 36. טאקע אין זעלבן הויז פונם האטעלעכל — מיר האבן זיך געזעגנט מיט דער חברה און אנשטאט ארויפצוגיין, און אויפוועקן דעם בעל-אכסניא זיינען מיר מיט אריין מיטן ייד אין בית-מדרשל.

אין בית-מדרשל איז ווייַנטרויב שוין געשטאנען ביי די ספרים-שענק, ארויסגעכאפט דאס ספר, באוואונדערט יענס, געבלעטערט א יקר-המציאות, בינו לבינו זיך געאמפערט מיט א בחור אין לערנען. ווען מיר זיינען ארויס האט ער שוין געוווסט געגוי דעם וועג צום ראבינער סעמינאר און אן אדרעס פון א ביליק „סטודענטן-צימערל, וואס ער וועט עס שפעטער קומען אנקוקן.

איך האב אויך געהאט אן אדרעס, א נישט אויפגעשריבענעם, אבער די גאנצע צייט, זייט איך האב זי באקומען, איז זי מיר נישט ארויס פון קאפ: די שנעל-צוג-רעדער יאגן, דאס בחורל, רעדט, דערציילט, אפילו ווען מ'האט געזונגען מיין ליד מיט דער צוגעפאסטער מעלאדיע האט עס מיין קאפ געקלאפט: דארט — מונד . . . דארט — מונד . . . דאס איז געווען די אדרעס ווי וואוטשע געפינט זיך איצט.

אויף דער לאנגער רייזע פון בייטן ביז בערלין דאס בחורל שפרוצלט ווי א ברויזנדיקער קואל: אספיראציעס, אמביציעס, וועלט-בארימט, געניאל, טאלסטאי פרץ, און פלוצלינג, אברהם וויעוויארקע! ער איז זיין קוזין, זיין פאטערס שוועסטערס א זון . . .

דא האט שוין נישט געהאלפן דאס פלינק-לויפנדיקע נעזל און נאך פלינקערע גליענדיקע אייגעלעך און איך פלאץ ארויס: „וועוווטשעס א געשוועסטערקינד???!

דערשרעקענדיק מיך פאר מיין געשריי, צווישן קופע מיט מענטשן, בין איך שטיל געווארן. און דא האט דאס בחורל ערשט ריכטיק אנגעהויבן: ווי וועוווטשע האט געהאט א פאליטישן-סוכסוך מיט א סאלדאט און איז ביינאכט קוים מיטן לעבן אנטלאפן פון דער קאזארמע. צו זיי אין שטוב אריין אין לאדזש איז ער נאך געקומען אנגעטון ווי אזעלנער. מ'האט געמוזט אנקוקן דאס זעלנערל . . . זעט ער דען נישט אויס ווי א צווילינג ברידער פון אים? צוויי טראפן וואסער? אויף זיין פאס האט ער אים טאקע אריבערגעפעקלט איבער

קאטאוויץ . . . ער געפינט זיך שוין איבער א וואך אין דארטמונד וועסטפאלן... זיין אדרעס איז . . .

אצינד ארויסגייענדיק פון בית-מדרשל גראנדיר שטראס 36 זיינען מיר צוגעגאנגען צום סעמינאר און דערנאך וועט ער צוגיין אויף דעם אדרעסל פון צימערל. מיר גייען און אין מיין שלאפנדיקן קאפ, — שוין די דריטע נאכט נישט געשלאפן—אין מיינע קלאפנדיקע שלעפן קלאפט עס: דארט—מונד, דארט — מיד . . . יא דאס דארט איז דאך אויך די גרענעץ קיין האלאנד, ווו עלעך לערנט בהימה-צוכט און גערטנעריי . . . דארט — מונד, דארט — מונד . . . שמי — נאר . . .. שמי — נאר.

אין סעמינאר איז אלץ דערלעדיקט געווארן כשורה: אזוי ווי ער האט אלע קוואליפיקאציעס קאן ער שוין מארגן קומען צו די שעורים, אנגענומען וועט ער ערשט ווערן ווו א סעמענאריסט נאכן עקזאמען. איך נאטירלעך מוז ערשט אדורכמאכן די ערשטע קלאסן . . . נאטירלעך נאר ביי די למודי חול . . . מיר האבן שוין אפילו באקומען אן נאדרויף צעטעלעך אויף א גאנצע וואך אין דער סטודענטן קיך.

טויט-שלעפעריק בין איך געווען און גייענדיק פון סעמינאר האבן מיר שוין געהאט א דריטן אין דער חברותא, א לאדזשער. א סטודענט און בשעת ווייַנטרויב האט גענומען איינפעדעמען וויאזוי מיט זיין מאטורע פון דער העברעאישער לאדזשער גימנאזיע צו קאנען ווערן א „רעגעלער“ סטודענט אויפן בערלינער אוניווערזיטעט, האב איך דערזען אין א פענסטער א צעטל „צימער צו פארמיטן“, ביז איך אריין און גענומען די שטוב.

איך בין אוועקגעפאלן א געהרגעטער אוודאי אזוי אדורכגעשלאפן א 10-12 שעה. אינמיטן דער נאכט כאפ איך מיך אויף א צעביסענער פון וואנצן און ווער ווייס פון וואס נאך. פארע מאוסע אינזעקטן . . . וואס טוט זיך דא? ווו בין איך? און אין די שלעפן קלאפט עס: דארט — מונד, דארט — מאנד . . .

איך מאך שנעל ליכט און דערזע דאס קאפערל „רייזע פערטיק“, און אלץ ווערט מיר קלאר, אין איין אויגנבליק. איך טו מיך שנעל אן, לייג אנידער דעם שליסל אויפן טיש, נעם דאס קאפערל און לאז מיך צו דער באן. איך דערוויס מיך, אז טאקע באלד גייט א צוג קיין דארטמאד. איך נעם שנעל א בילעט און נאך איידער ס'גיט דריי קלינג בין איך אין צוג. און שוין רוישן די שנעל-צוג רעדער: דארט — מונד, דארט — מונד, דארט — מונד . . .

מיר דיכט זיך ווי די דריי פארגאנגענע מעת-לעתן וואלטן גאר קיין טעג נישט געווען, נאר עס ציט זיך אזא לאנגער חלום; איין קאשמאר פלעכט זיך און אנדערן אריין, אבער אלץ אזוי פינקטלעך . . . איינס פאסט אריין אין צווייטן . . . איך זיץ אין קופע מיט פארמאכטע אויגן און אין די שלעפן קלאפט עס: דארט — מונד, דארט מונד.

(צווייטער טייל פון קאפיטל און קומינדיקן נומער)

דוד בערמאַן

חנה פון נהריה

איך שיינעם טאג אין ישראל,
אין שיינעם גליל־ישראל,
אין הער ים־שטאט נהריה
האב איך געטראָפן חנה —

אין נהריה זי געטראָפן,
אין א שיינעם שפּאציר־גאַרטן,
ביי א ליליענבלומען־טייכל
איז געשטאַנען מיין שיין מיידל.

געזעען איר זיסעס שמייכעלע,
האב איך געליבט דאס מיידל:
אה, אין ראמאנטישער נהריה
האב איך געטראפן חנה —

האב איך געזאגט צום מיידל:
— ווי שיין איז דיין שמייכל!
מיין הארץ געוואונען, שיין מיידל,
מיט דיין זיסן, שיינעם שמייכל.

אין נהריה שפּאציר׳ט מיטן מיידל
ביים שיינעם, פליסיקן טייכל,
ביז צום קליינעם בריקעלע געקומען;
דאן האט זי א לידעלע געזונגען.

געהערט איר זיסע שטימע,
האב איך געליבט דאס מיידל:
אה, אין ראמאנטישער נהריה
האב איך געטראפן חנה —

האב איך געזאגט צום מיידל:
— ווי שיין איז דיין שטימע!
מיין הארץ געוואונען, שיין מיידל,
מיט דיין זיסער, שיינער שטימע.

אין נהריה געגאנגען מיטן מיידל
אונטער א שיינעם, בלויען הימל
ביים בלויען ים האנט אין האנט
אויפן ווייכן, גאלדענעם זאמד.

געזעען אירע בלויע אויגן,
האב איך געליבט דאס מיידל:
אה, אין ראמאנטישער נהריה
האב איך געטראפן חנה —

האב איך געזאגט צום מיידל:
— ווי שיין זענען דיינע אויגן!
מיין הארץ געוואונען, שיין מיידעל,
מיט דיינע בלויע, שיינע אויגן.

אין נהריה געגאנגען האנט אין האנט
צו א ראמאנטישן רעסטאראנט,
האב איך געטאנצט מיט דעם מיידל
אונטער א בריליאנטענעם הימל.

וויאלינען שפּילן אין נהריה,
שפּילן פאר אונז, מיין חנה,
אה, אין ראמאנטישער נהריה
וועסטו זיין מיין כלה.

שמואל ווהייט

אין הער מיך צו צו מיין הארץ

איך הער מיך צו
צו דעם ציטער פון מיין הארץ.
רעדט עס: אומזיסט דיין מי?
דער ארום בלייבט חושך־שווארץ.

רעכען ניט, צייל ניט,
וועסט בלויז חרטה האבן,
עס רעגט בלויז אויף דיין בלוט
לאז וואס איז לאנג באגראבן.

שפּינט זיך אלץ אין נעפּל אויס.
פארלירסט דעם גלייכן וועג,
ס׳איז אפשר דער לעצטער שויס,
אפשר גאר די לעצטע טעג?

אין א זון וועט שיינען,
לאז פון ליכט זיך ניט מיט רייסן,
דאס לעבן בלייבט צי באווייגען,
ניטא ווער ס׳קין דיך טרייסטן.

וואקל איך מיך דא,
פארשוכרט, קען אויף די פיס ניט שטיין,
דאס לעבן איז פוסט־גרא,
בלייבסט איינזאם־אליין.

שמעון ווזעק*

יארצייט

איך צינד קיין ליכט ניִשט אן,
קיין קדיש ניִשט איך זאג,
דאך טיף אין הארץ מיין ברענט
א ליכטל, יאר און טאג.

עס פאלס קיין טרער פון אויג,
עס גיט קיין זיפץ מיין ברוסט,
דאך טיף אין הארץ מיין צער,
איז דיר נאר, גאט, באוואוסט;

דארט לעבסטו אייביק ווארם,
געליבטער פאטער מיין,
ווען ס׳טריפט א טרער דארט שטיל,
זאל שווער עס דיר נישט זיין.

* פריינט גרינבערג גיט אונז איבער דעם כתב־יד פון די צוויי לידער פון זיין פריינט, שמעון ווזעק, וואס ער האט באקומען פון אים נאך וווינענדיק אין ריינלאנד־וועסטפאלן. מיר דרוקן זיי אן צום יובל־השבעים פון פאעט שמעון ווזעק און ווינטשן אים נאך א סך גוטע יארן פון פרייד און שאפן.—ד.ר.

הערבסט

לאנג די לעמפּ שוין אויסגעגאנגען,
ליגט דער קלויז אין חושך־רו,
אויפן עמיד ליגט א ספר
אפן, שוין א לאנגע שעה.

א פארשטויבטער שטעט דער אלטע[illegible]
גאטס ווארט — אין שפין־וועב א[illegible]ר ארון קודש.
ביידע טירלעך אפן, נישטא דא קיין פ[illegible]איינגעשפונען . . .
איך האב די ספרי תורות נישט געפונ[illegible]רכת.

אויף די שטענדער ליגן די סדורים א[illegible]ן . . .
ס׳וואלגערט זיך דער שופר לעב[illegible],
און דער „כיור" ביי דער טיר דארט [illegible]עמוד ;
און פארלאשן איז אויף דער נר [illegible]אויסגעטריקנט,

טיף פארוואונדערט קוק איך אויפן ג[illegible] . . .
און דאס הארץ, עס ציטערט אימ[illegible] חורבן,
כ׳וואגל אום אליין דא, אין דעם מקומ[illegible]ת.
כ׳דרע זיך אום דא, ווי אויף קב[illegible]ז,

קומט אין דמיון, מיר דער יידישער בית [illegible]ן . . .
ווי אן אבל בין איך הינגעגאנג[illegible]
שטיל דער וועג, פארשפרייט מיט [illegible]פעלדער
און מיט יונגע אויסגעצערטע ג[illegible]ן . . .

זע איך שוין דעם אלטן, יידישן בי[illegible]לם.
קראהען דרעמלען אויף די ווע[illegible]ע־צווייגן . . .
וואו די בליקן פאלן זען זיי נאר ק[illegible]ם,
און די קברים — ווי די טויטע[illegible]וויגן . . .

און ביים פארק אן שטייט דעם אלטן [illegible]ס אוהל,
גע איך צו — עס איז דאס טיר א[illegible]פן . . .
כ׳שלייך אריין, שטול . . . אויף דעם צדי[illegible]ק׳ס קבר רוהיק,
האט א פייגעלע געשמאק געשלאפן . . .

[illegible]פט", מערץ, 1914

יוסף לעפטוויטש

די רעדע ביים אויפדעקן ד[illegible]אל זאנגוויל טאוול

ביי אונז יידן פירט זיך אז ביי אזא שמחה [illegible]וען שהחינו — גאט זיי דאנק וואס מיר האבן עס דערלעבט.

ווען איך האב שבת געלייענט די נאטיץ [illegible]ס" וועגן דעם הייגטיקן יום טוב, וועגן דעם טאוועל וואס דער לאנדאנער ש[illegible]שטעלט דא א פאר ישראל זאנגוויל, האב איך זיך געזאגט אז אזוי דארף זיך ענד[illegible]נטענער יאר, הייגט צו זיין 101 טן געבוירנטאג.

מיר וואס זענען דא געקומען, זענען נ[illegible]ציגע וואס געפינען זיך דא, איבער דער גאנצער וועלט זענען דא מענטשן וואס [illegible] מיט זייער הארץ און נשמה זענען זיי אויך דא. אזוי האט זיך געבעטן אין א ב[illegible]י מנוחין, אז איך זאל זאגן אז ער האט גראד א קאנצערט, אבער גייסטיק שטייער[illegible]ט אונז. היינט איז מיר אנגעקומען א בריוו פון דעם געוועזענעם ישראל אמבאסאדאר ה[illegible], וואס איז איצט דער פרעזידענט פון העבראישן אוניווערזיטי. בעט ער מיך איבערגעבן [illegible]יין באגריסונג. מיט א פאר וואכן צוריק בין איך געווען אין ירושלים, און דע[illegible]ר, האט מיר אויך געזאגט אז איך זאל דא זאגן אין זיין נאמען אז ער באגריסט [illegible]יד, זאנגוויל. אט לייען איך די וואך אין ווארשע ווער „פאלקסשטימע" א נאט[illegible]י הייגטיקע פייער אונזערע — די יידן אין פוילן געדענקען זאנגווילן.

אויף דער באנק, ביים קאלטן אויוון,
ביי די ספרים־שרענק אין עק,
זיץ איך אין מחשבות, טיפע,
פון די ספרים ווייט אוועק.

און דער ווינט, ער ריירט די ביימער,
ברעכט די לעצטע פויגעל־נעסט,
גרויזאם טילגט ער אויך אין הארצן,
מיין בטחון לעצטן רעסט.

טיף געדריקט דעם קאפ אין בוזעם,
זינקט ער, זינקט ביזן שויס,
און דער יאוש אין מיין הארצן,
גראבט א נעסט זיך דארטן אויס.

י. אדלער

דאס טויטע שטעטל *

(א חלום פון 50 יאר צוריק)

מיר האט גע׳חלומ׳ט :
כ׳זע פאר מיר מיין היים — דאס קליינע פרומע שטעטל.
שטיל פארוויגט איז אלץ אין טויטן שוויגן ;
אויך די ווינטן ליגן ערגעץ טיף בעהאלטן ;
שלאפן רוהיק ערגעץ אין די צווייגן . . .

אלע פענצטער אין דעם שטעטל שטען אפן,
אפן — אלע טירן אלע טויערן ;
אלע קינדער וויגעלעך, אלע בעטן ליידיק ;
ס׳ווערט אן אימה אין מיין הארץ געבוירן . . .

כ׳זוך ארום א מענטשן אין די טויטע געסלעך —
ס׳זעבען ווייסט די סטעזשקעס און די וועגן ;
וויל איך פרעגן אויף דעם גרויסן, גרויסן חורבן —
שטיל . . . נישטא ביי וועמען אנצופרעגן . . .

טרעט איך שטיל דעם הויכן שוועל פון שוהל אריבער
קום אריין . . . עס שלאגט פון אלץ מיט אימות.
טויט און שטיל און וויסט . . . נאר אין דעם מערב ווינקל
הערט זיך קוים א שארך פון אלטע שמות . . .

* אונזער מיטארבעטער משה בעקערמאן שיקט אונז צו דאס ליד מיט ער באמערקונג : ווי מערקווירדיקט, נאך א יובל יארן און דאס ליד איז ממש, צו אונזער גרויסן בראך, מקוים געווארן. עס וואלט כדאי געווען עס איבערצודריקן, איז דאך דער זקן הסופרים דער פאעט י. אדלער געווארן הייאר 90 יאר, עד מאה ועשרים.

אויף דער

— פון 20 ביז 23 יאר אלט, ווען ער האט געווינט
ער דעמאלט אין דער יידישער „פריסקול". ערשט דא
ת, און ... יז געווארן א שרייבער. דא האט ער געשריבן זיין
פרעמדו... " און דער מאלער". דא האט ער אנגעהויבן שרייבן
...אליק" אין „דזשואיש סטאנדארד", די סקיצן וואס פון זיי איז
...ן מיט א פאר יאר שפעטער זיין „קינדער פון געטא". דא איז געווען זיין
...נישטע אדרעס אויפן וועג אין די ... וועלט אריין, ארויס פון ווייטשעפלער געטא. דא
איז ער געקומען, קיין וויקט אביא ...פארק, „דער פארק פונם געטא", ווי ער האט עס באש־
ריבן. מיט עטלעכע יאר שפעטער איז ער געפארן וויי... זיין העמפסטעד, און דארט
אין זיין העמפסטעדער הויז, איז ... געקומען צו אים הע... צל, א... ...ט געווונען זאנגווילן מיטן
גאנצן הארץ פארן ציוניזם און פ...ר דער יידישער זאך.

האבן מיר טאקי היינט א גר...ן יום טוב דא — שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה!

אין פיר שורות

טשערטשיל

צו די גרויסע פון די דור...ות,
וועט ער זיכער געהער...ן;
ניין, ער גייט נישט שט...ארבן,
ער גייט אומשטערבלעך ...ווערן.

...וונדערלעך . . .

די נאצי־פירערין, א קריסטין,
האט א פאטש אין באק געקר...אגן,
שטאַט די צווייטע אונטערצושט...עלן,
גייט גאר אין געריכט זיך קלא...גן.

...א רחמנות

געליינט היינט וועגן פרומע ייד...ן אין סאוויעט לאנד,
א ביטער רחמנות האט מיך ...רומ...נומען;
נישט צו דעם אלטן שוואַכן ...יינין יידן, חלילה,
צו דער גרויסער רעוואלוציע ...אזוי פארקומען.

צו דער ליבע דערק...לערונג איצט אין ישראל צו יידיש
אדער צו דער אנאנס... פון האטעל „שעראטאן" אין תל־אביב

דער מוישעוו, דער שאוועך ...מוז אפנים זיין גאר גרויס,
אדער פאר קראנקן ילד מע... ברויכט אן אם צו זייגן . . .
זי איז גרייט די שפחה, צו... ...אל די שיך צו פוצן,
בלויז נישט דערנאך מיט מ... ...יניסטערס אין בעט זיך צו לייגן.

די ...ישראל זאנגוויל טאוופל

אויף א בלוי בלעכל צוגעק... ...אפט צו א וואנט,
דער נאמען ישראל זאנגווי... ...איז גרויס אויפגעשריבן;
פארוואר ס׳וואלט נישט ג... ...גווען, ווען טראץ זיין „שמעלץ־טאפ",
„געטא"־„טרוימער"־יידן דא... ...ן נישט לעבן געבליבן.

...הצד השווה שבהן

פאר מדינות־ישראל זיינען ד... ...י תפיצות,
פאר קריקלווד ווייטשעפל... — אונטערגעגאנגען . . .
צומאל גאלדערס גרין, ווי ... ...וואלט זי אויסגעזען,
ס׳ביסל חיונה נישט געצוי... ...ן פון דאנען?

יידיש - ליט...עראַרישע שבת נאכמיטאגס

שבת, דער 30 יאנואר — „די ר...אלע פון ווינסטאן טשערטשיל אינם נצחון איבער היטלער־דייטשלאנד".

שבת, דעם 6׳סטן פעברואר — דאס באקאנטער אקטיארן פאר סעם גאלדבערג און עלען ווינאגראד.